

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
імені проф. В. Ф. Доценка
Кафедра туристичного та готельного бізнесу

«До захисту в ЕК»
Декан факультету
Віта ЦИРУЛЬНІКОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

« » _____ 2025 р.

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
Ірина АНТОНЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

« » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА

зі спеціальності 242 «Туризм і рекреація»
(код та назва спеціальності)

освітньо-професійної програми «Туризм і рекреація»

на тему: «Розвиток туризму на основі туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області»

Виконав: здобувач 2 курсу, групи ТУ-2-4М

Ісаєнко Антон Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові повністю)

_____ (підпис)

Керівник Антоненко Ірина Ярославівна
(прізвище, ім'я та по батькові повністю)

_____ (підпис)

Рецензент Наталія ОПАНАСЮК
(ім'я та прізвище)

_____ (підпис)

Я як здобувач(ка) Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав(-ла) і не одержував(-ла) недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____

(підпис)

Київ – 2025 р

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інститут (факультет) готельно- ресторанного та туристичного бізнесу імені проф. В. Ф. Доценка

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

світній ступінь магістр

Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»
(код і назва)

Освітньо-професійна програма «Туризм і рекреація»
(назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри туристичного та готельного бізнесу

Ірина МЕЛЬНИК
“ ” 2025 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Ісаєнка Антона Олександровича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Розвиток туризму на основі туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області»

керівник роботи Антоненко І. Я., д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від « »жовтня 2025року №-КС

2. Строк подання здобувачем роботи 9 грудня 2025р.

3. Вихідні дані до роботи наукова, фахова література, статистичні матеріали з проблематики дослідження

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік графічного матеріалу : сторінок - 90, таблиць - 14, рисунків - 8, додатків - 1.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Антоненко І.Я. Професор, д.е.н		
II	Антоненко І.Я. Професор, д.е.н		
III	Антоненко І.Я. Професор, д.е.н		

7. Дата видачі завдання 30 вересня 2025 р.**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи	02.09.2025- 16.09.2025 рр.	
2	Оформлення і затвердження завдання на роботу	17.09.2025- 30.09.2025 рр.	
3	ВСТУП РОЗДІЛ 1 Теоретичний	01.10.2025- 14.10.2025 рр.	
4	РОЗДІЛ 2 Аналітичний	15.10.2025- 28.10.2025 рр.	
5	РОЗДІЛ 3 Дослідно-рекомендаційний	29.10.2025- 17.11.2025 рр.	
6	Висновки та пропозиції. Список використаних джерел. Додатки.	18.11.2025- 26.11.2025 рр.	
7	Оформлення роботи за структурою, представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі та попередній захист у комісії	27.11.2025- 03.12.2025 рр.	
8	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту	04.12.2025- 08.12.2025 рр.	
9	Представлення готової зшитої кваліфікаційної роботи на кафедрі	10.12.2025 р.	
10	Захист кваліфікаційної роботи в екзаменаційній комісії	16.12.2025 р.	

Здобувач

(підпис)

Ісаєнко А.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Антоненко І.Я.
(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ

на кваліфікаційну роботу

Ісаєнка Антона Олександровича

на тему: «Розвиток туризму на основі туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області»

Кваліфікаційна робота складається з 90 сторінок. Кількість розділів - 3, рисунків - 8, таблиць - 14, додатків - 1.

Об'єкт дослідження – процес формування сучасного туристичного продукту в сегменті молодіжного туризму.

Предмет дослідження – теоретичні засади, методичні підходи та практичні аспекти розроблення туристичного продукту для молодіжної аудиторії на території Волинської області.

Мета роботи полягає у ґрунтовному аналізі змісту категорії «туристично-рекреаційний потенціал», дослідженні природних, історико-культурних та соціально-економічних складових регіону, а також у розробленні практичних рекомендацій щодо активізації розвитку туризму на основі наявного рекреаційного потенціалу Волині.

У першому розділі визначено сутність і структуру туристично-рекреаційного потенціалу, окреслено його ключові елементи та інфраструктурну складову.

У другому розділі проаналізовано природно-рекреаційні ресурси Волинської області, досліджено стан розвитку туристичної інфраструктури та оцінено динаміку санаторно-курортної галузі.

У третьому розділі наведено пропозиції щодо удосконалення туристичних маршрутів та екскурсійних програм, здійснено оцінку їх ефективності, а також визначено перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційний потенціал, Волинська область, SWOT-аналіз, туристичний маршрут, екологічна стежка, стратегія розвитку.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Зміст та компонентний склад

туристично-рекреаційного потенціалу

1.2. Підходи до оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіону

1.3. Інфраструктурна складова туристично-рекреаційного потенціалу

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу туристично-рекреаційного комплексу Волинської області

2.2. Діагностика стану розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури Волинської області

2.3. Аналіз основних показників розвитку санаторно-курортної сфери Волинської області

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Перспективи розвитку рекреаційно-туристичних маршрутів та екскурсій Волинської області

3.2. Оцінка ефективності туристично-рекреаційних маршрутів та екскурсій Волинської області

3.3. Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Волинській області

Висновки до 3 розділу

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах системної трансформації та відновлення економіки України розвиток туристичної галузі набуває особливого значення, оскільки туризм дедалі частіше розглядається не лише як складова сфери послуг, а як вагомий інструмент регіонального зростання. Протягом останніх років у країні спостерігається активізація рекреаційної діяльності, поява нових туристичних локацій та зростання зацікавленості внутрішніх і зовнішніх туристів у відвідуванні регіонів з унікальними природними та культурними ресурсами. Туризм стимулює розвиток значної кількості суміжних секторів – транспортної інфраструктури, громадського харчування, сервісних послуг, торгівлі, креативних індустрій, індустрії дозвілля, будівництва та виробництва сувенірної продукції.

Окрім економічного виміру, туризм відіграє важливу соціальну функцію, сприяючи міжкультурній взаємодії, популяризації національних традицій та збереженню нематеріальної культурної спадщини. Саме туристична діяльність часто стає каталізатором впровадження проєктів з охорони пам'яток історії та культури, відновлення природних ландшафтів, розвитку народних промислів та підвищення рівня зайнятості населення. Туристично-рекреаційний комплекс регіону, за умови ефективного управління, забезпечує раціональне використання природних та соціально-культурних ресурсів, формуючи базу для сталого розвитку.

Особливе значення туризм має для тих областей України, які володіють багатогранним ресурсним потенціалом, але потребують модернізації інфраструктури та покращення механізмів управління рекреаційною сферою. Яскравим прикладом такого регіону є Волинська область - територія з високою концентрацією природних, історико-культурних і рекреаційних ресурсів. Волинь має можливості для розвитку екологічного, релігійного, культурно-пізнавального та оздоровчого туризму. Проте недостатній рівень інфраструктурного забезпечення, нерівномірна туристична доступність,

обмежена кількість якісних послуг і повільне впровадження інноваційних практик стримують реалізацію повного туристичного потенціалу регіону.

У контексті післявоєнної відбудови України, акцент на використанні сильних регіональних туристичних та рекреаційних активів стане одним з ключових напрямів зміцнення місцевих бюджетів, розширення ринку праці та створення інвестиційно привабливих умов. Ефективне освоєння туристично-рекреаційного потенціалу Волині може забезпечити не лише зростання туристичних потоків, а й формування позитивного іміджу області як безпечної, комфортної та екологічно привабливої дестинації України.

Зростання потреб населення у якісному відпочинку, популярність внутрішнього туризму та орієнтація країни на розширення рекреаційних можливостей регіонів роблять дослідження проблем і механізмів розвитку туристично-рекреаційної сфери Волинської області особливо актуальними. Сучасна туристична інфраструктура, побудована на принципах доступності, сталого розвитку та цифровізації, є однією з ключових умов для залучення туристів, інвесторів і формування нових конкурентних переваг регіону.

Відповідно, важливо не лише ідентифікувати проблеми у сфері рекреації, але й запропонувати практичні підходи до їх вирішення: модернізацію інфраструктурних об'єктів, оптимізацію управлінських процесів, розвиток туристичних продуктів, розширення міжнародної співпраці, впровадження інноваційних форматів та активізацію маркетингової діяльності.

Мета кваліфікаційної роботи. Метою кваліфікаційної роботи є системне дослідження туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, зокрема аналіз природних, культурно-історичних, соціально-економічних компонент, а також розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності розвитку туризму у регіоні.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

1. З'ясувати сутність і структуру туристично-рекреаційного потенціалу та проаналізувати підходи до його оцінювання;

2. Охарактеризувати природні та культурно-історичні туристичні ресурси Волинської області;
3. Провести комплексну діагностику стану туристичної та рекреаційної інфраструктури регіону;
4. Визначити ключові проблеми та перспективи розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волині;
5. Розробити пропозиції щодо вдосконалення туристичного продукту, зокрема у сегменті дитячого туризму;
6. Запропонувати напрями вдосконалення рекреаційних маршрутів, екскурсій та оцінити їх ефективність;
7. Визначити потенціал розвитку лікувально-оздоровчого туризму в області.

Об'єктом дослідження є процес розвитку туризму на основі використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області.

Предметом дослідження – теоретичні засади, методичні підходи та практичні інструменти реалізації туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Методи дослідження. У роботі застосовано системний підхід та комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналіз і синтез, класифікацію, порівняльний аналіз, статистичні методи, економіко-математичні підходи, експертні оцінки та метод спостереження.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну основу становлять наукові публікації, законодавчі акти у сфері туризму та рекреації, офіційна статистична звітність Волинської області, матеріали міжнародних програм розвитку туризму, аналітичні доповіді та інші джерела.

Практичне значення. Отримані результати можуть бути використані місцевими органами влади, туристичними підприємствами, інвестиційними структурами та іншими учасниками ринку для розроблення стратегічних програм та проектів розвитку туристично-рекреаційної сфери Волинської області.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Зміст та компонентний склад туристично-рекреаційного потенціалу

Туристична сфера сьогодні виступає одним із вагомих чинників суспільного розвитку, формуючи не лише економічні передумови зростання, а й впливаючи на соціокультурні процеси в країні та її регіонах. Туристично-рекреаційна діяльність забезпечує створення доданої вартості в багатьох секторах економіки, а тому питання оцінювання та раціонального використання туристично-рекреаційного потенціалу територій залишається предметом активних наукових дискусій. У значній частині сучасних досліджень акцент робиться на популяризації туризму та аналізі доступності рекреаційних ресурсів, що вкотре підтверджує актуальність проблематики.

Попри суттєві теоретичні напрацювання останніх десятиліть, багато важливих аспектів, пов'язаних зі змістовим наповненням, структурою та функціями туристично-рекреаційного потенціалу, залишаються недостатньо опрацьованими. У науковому середовищі досі немає єдиного трактування цього терміна, а наявні підходи інколи суттєво різняться між собою. Аналіз категоріального апарату показує, що вчені використовують різні методологічні підходи до визначення сутності туристично-рекреаційного потенціалу, трактуючи його або як систему можливостей території, або як характеристику ресурсної бази, необхідної для організації туристичної діяльності.

Широке поняття «потенціал» у науковій літературі пояснюється багатогранністю об'єктів, до яких його застосовують, однак у всіх випадках воно передбачає певний обсяг можливостей та здатність до розвитку. Саме тому туристичний потенціал розглядають як комплекс прихованих і

реалізованих можливостей території, що можуть бути використані для формування туристичного продукту. Нерідко терміни «ресурси» та «потенціал» вживаються як синоніми, хоча вони не повністю збігаються за змістом, оскільки потенціал охоплює як ресурсну складову, так і здатність ефективно її застосовувати.

Таблиця 1.1

Тлумачення терміна «туристично-рекреаційний потенціал» різними вченими [2; 21; 36; 41; 43]

№ п/п	Автор	Визначення
1	Закон України «Про туризм» (онов. редакції)	Туристичні ресурси – це природні, історико-культурні та соціально-побутові об'єкти, здатні задовольняти туристичні потреби та використовуватись для формування туристичного продукту.
2	О.О. Любіцева	Туристично-рекреаційний потенціал визначається як сукупність передумов території, що дозволяють створювати та реалізовувати туристичний продукт з урахуванням природних, культурних і соціальних можливостей регіону.
3	В.І. Кифяк	Потенціал туризму – це поєднання природних, історичних і соціально-економічних ресурсів, здатних забезпечити розвиток різних форм туристичної діяльності на певній території.
4	О.О. Бейдик	Туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність природних і антропогенних умов, що формують атрактивність території та можуть бути використані для туристичного і рекреаційного освоєння.
5	С.П. Кузик	ТРП регіону – це доступні ресурси та організаційні можливості території, орієнтовані на створення конкурентоспроможного туристичного продукту.
6	Н.В. Святох	Туристично-рекреаційний потенціал – інтегрована система природної, історико-культурної, соціальної та економічної складових, що забезпечує можливість розвитку туризму й рекреації.

7	А.А. Терехух	Потенціал туристичної діяльності – це комплекс природних, природно-антропогенних та інфраструктурних ресурсів території, які можуть бути залучені для рекреаційного використання.
8	І.В. Смаль	Туристичні ресурси – це природні та соціокультурні комплекси, що за умови відповідної організації здатні задовольняти потреби відпочинку, оздоровлення і пізнання.
9	V.Smith	Туристичний потенціал – це рівень можливостей території забезпечувати туристичний досвід на основі її ресурсів, інфраструктури та сприйняття туристами.
10	Ch. Gunn	Туристично-рекреаційний потенціал території – це взаємодія її ресурсів, планувальних рішень та управлінських механізмів, що формують туристичну привабливість.
11	B. Lane	Потенціал території у туризмі – це здатність місцевих природних і культурних ресурсів підтримувати розвиток сталих форм туризму.
12	О.О. Любіцева	Туристичні ресурси – це частина туристсько-рекреаційного потенціалу певної території, яка включена до складу туристичного продукту і підлягає реалізації з туристичною метою.

Сучасні підходи до визначення поняття «потенціал» у науковій літературі базуються на його розумінні як сукупності можливостей та ресурсів, що можуть бути задіяні для досягнення певної мети. Так, у працях українських економістів потенціал трактується як комплекс накопичених матеріальних і нематеріальних ресурсів, здатних забезпечити розвиток конкретної системи. Подібної позиції дотримується й В.І. Кифяк, який наголошує, що потенціал туризму формується через взаємодію природних, історико-культурних і соціально-економічних умов території, що здатні забезпечувати різні види туристичної діяльності [15].

О.О. Бейдик розглядає туристично-рекреаційний потенціал ширше - як взаємопов'язану систему природних та антропогенних характеристик, що визначають туристичну атрактивність території та її придатність до рекреаційного освоєння. У цьому контексті туристичні ресурси - лише одна зі складових, які формують потенціал, але не обмежують його змісту [2].

Особливе значення має позиція О.О. Любіцевої, яка наголошує, що туристичні ресурси є лише тією частиною туристично-рекреаційного потенціалу, яка безпосередньо інтегрується в туристичний продукт і реалізується на ринку. Науковиця підкреслює, що потенціал території включає не лише ресурси, а й здатність регіону організовувати та підтримувати туристичну діяльність, що суттєво розширює межі категорії [18].

Н.В. Святох і А.А. Терехух, аналізуючи структуру туристично-рекреаційного потенціалу, пропонують розглядати його як інтегровану систему компонентів - природної, історико-культурної, соціальної, економічної та інфраструктурної. На їхню думку, потенціал території не зводиться до наявності ресурсів, а визначається здатністю територіальної системи забезпечувати сталий розвиток туризму [40].

Зарубіжні дослідники також роблять вагомий внесок у формування сучасних підходів. Так, J. Swarbrooke визначає туристичний потенціал як рівень можливостей території забезпечувати позитивний туристичний досвід, що залежить від її привабливості, інфраструктури та іміджу. Ch. Gunn підкреслює роль планування й управління як елементів, що не лише доповнюють, а й формують зміст потенціалу. В. Lane акцентує на тому, що потенціал має розглядатися крізь призму сталого туризму, який забезпечує збереження ресурсної бази та розвиток регіону [43].

Узагальнюючи наукові підходи, можна підкреслити, що ключова різниця між поняттями «ресурси» та «потенціал» полягає в тому, що ресурси функціонують незалежно від суб'єктів туристичної діяльності, тоді як потенціал передбачає їхнє цілеспрямоване використання та здатність території організовувати туристичний процес. Відтак туристичний потенціал регіону формується не лише за рахунок ресурсної бази, а й через умови, у яких ці ресурси можуть бути перетворені на туристичний продукт.

З огляду на це, ми пропонуємо чітко розмежовувати поняття «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал»: ресурси є об'єктивною основою, а потенціал - результатом їхнього осмисленого, організаційного та

інфраструктурного використання. Ефективність туристичних підприємств, а також конкурентоспроможність регіону залежать від того, наскільки повно суб'єкти туристичної діяльності здатні реалізувати потенціал, перетворивши ресурси на якісний туристичний продукт.

У цьому контексті туристично-рекреаційний потенціал є найбільш комплексною категорією, оскільки охоплює як можливості рекреації та відновлення людських сил, так і широкий спектр туристичних потреб - від відпочинку до професійної чи ділової активності. Саме поєднання природно-ресурсних, соціальних та економічних факторів формує основу для розвитку туризму й визначає перспективи територіального зростання.

Таким чином, вагомим є висновок, що «туристично-рекреаційний потенціал» - це системне утворення, яке формується через взаємодію природних, культурних, соціальних і господарських складових, а його реалізація залежить від управлінської, інфраструктурної та інноваційної спроможності регіону. Саме тому запропоноване авторське визначення акцентує на унікальній комбінації природних, інтелектуальних, соціальних і культурних можливостей регіону, що забезпечують його здатність вирішувати стратегічні завдання розвитку туризму.

1.2. Підходи до оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіону

Оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу (ТРП) країни є одним із ключових інструментів сталого розвитку туристичної сфери. Як зазначають сучасні українські дослідники, зокрема М.Ю. Рутинський та О.О. Бейдик, об'єктивний аналіз ТРП є основою для формування прогнозів розвитку, планування туристичної політики та оптимізації просторової організації туристично-рекреаційних комплексів. За відсутності достовірної інформації про

реальний стан потенціалу регіонів ускладнюється залучення інвестицій, необхідних для модернізації інфраструктури туризму й рекреації [2].

Міжнародний досвід, представлений у працях S. Page, D. Weaver, R. Butler, підтверджує, що туризм є стратегічною галуззю економіки та важливим індикатором культурного і соціального розвитку країни [46]. Туристично-рекреаційна діяльність сприяє раціональному використанню природно-екологічних, історико-культурних і пізнавальних ресурсів територій. В Україні ж поки спостерігається недостатньо ефективне використання наявного ТРП, що стримує розвиток галузі порівняно з провідними туристичними країнами.

На думку Л.М. Черчик, для повноцінного оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу необхідно визначити систему індикаторів, за допомогою яких можна характеризувати окремі його компоненти. Обрана система показників має забезпечувати можливість підвищення ефективності використання ТРП, стратегічного планування розвитку туризму та рекреації, а також підготовки обґрунтованих управлінських рішень щодо туристичного використання територій [43].

Серед теоретичних підходів до структури ТРП варто виокремити концепцію І.В. Смаль, яка розглядає туристично-рекреаційну систему як взаємодію природного середовища, соціальної групи туристів та засобів туристичного забезпечення - матеріально-технічних, енергетичних і трудових. Моделювання діяльності такої системи передбачає поділ її на два блоки: «туристи» та «забезпечення», де останній включає атрактивні, технічні, управлінські та кадрові підсистеми [36].

Дещо інший підхід пропонує Ф.М. Гаврилишин, який акцентує увагу на двох базових компонентах сукупного ТРП: природно-культурних ландшафтах та інфраструктурних умовах для здійснення туристичної діяльності. Подібні погляди висловлює й А.А. Терехух, який структурує потенціал за п'ятьма напрямками: природним, природно-антропогенним, історико-культурним, інфраструктурним й інвестиційним [40].

Суттєвий внесок у концептуалізацію ТРП зробила також Н.В. Святох, яка разом із В.І. Кифяком пропонує розглядати туристично-рекреаційний потенціал

через чотири компоненти: природно-ресурсну, історико-культурну, економічну та соціальну. Саме їхня взаємодія забезпечує сталий розвиток туристичної діяльності на певній території [44].

У працях О.О. Любіцевої туристичні ресурси розглядаються як інтегрована частина ТРП – ті об'єкти та явища, які безпосередньо включаються в туристичний продукт і можуть бути реалізовані через туристичні послуги. Натомість потенціал, на її думку, охоплює не лише ресурси, а й здатність території організувати туристичну діяльність, забезпечуючи її інфраструктурно, інформаційно та управлінські [18].

Зарубіжні фахівці, зокрема J. Swarbrooke, Ch. Gunn та B. Lane, інтерпретують туристично-рекреаційний потенціал як інтеграцію ресурсної забезпеченості території, її планувальних рішень, інфраструктури, туристичної привабливості та рівня сталості розвитку [43].

Узагальнюючи наведені теоретичні підходи, можна стверджувати, що туристично-рекреаційний потенціал формується через взаємодію двох ключових компонент:

1. Функціональні ресурси (екологічні, економічні, політичні, соціально демографічні, антропогенні, культурні об'єкти),
2. Структурні ресурси(туристична інфраструктура, кадровий потенціал, суспільні умови).

Саме їхня збалансованість визначає реальні можливості території щодо розвитку туризму та забезпечення конкурентоспроможності регіону.

Як показано на рис. 1.1, туристично-рекреаційний потенціал території формується через взаємодію двох ключових блоків – структурних та функціональних ресурсів, кожен із яких відіграє власну роль у забезпеченні можливостей для розвитку туризму.

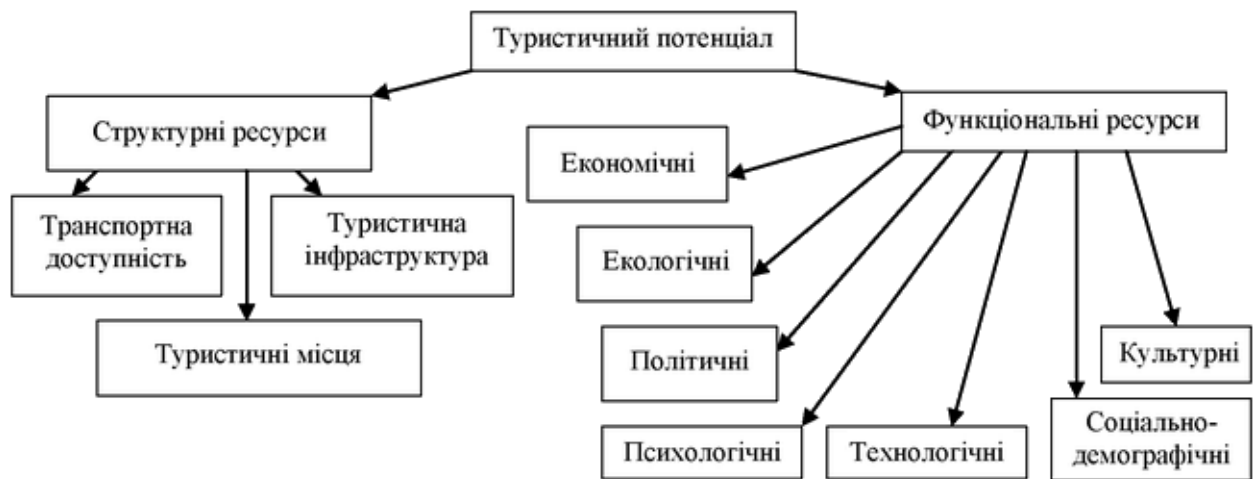

Рис. 1.1. Складові компоненти туристично-рекреаційного потенціалу території

Джерело:[27].

До структурних ресурсів відносять сукупність туристичних місць, транспортну доступність та туристичну інфраструктуру. Саме їх наявність створює базовий рівень привабливості території та забезпечує можливість організації туристичних потоків. Туристичні об'єкти, навіть за мінімально розвиненої інфраструктури, здатні сприяти рекреаційній активності населення за рахунок зміни середовища, що є ключовою умовою відпочинку та відновлення фізичних і емоційних ресурсів людини.

Функціональні ресурси відображають ширший спектр умов, що визначають ефективність використання структурної основи. До них належать економічні, екологічні, політичні, психологічні, технологічні, культурні та соціально-демографічні чинники. Вони впливають не лише на конкурентоспроможність регіону як туристичної дестинації, але й на якість, стабільність та безпечність туристичних процесів. Наприклад, економічні умови визначають можливості інвестування в туристичну інфраструктуру, культурні ресурси формують зміст екскурсійних програм, соціально-демографічні дають запити туристів, а екологічні чинники впливають на рівень комфортності середовища перебування.

Узгоджена дія структурних і функціональних компонент забезпечує комплексність туристично-рекреаційного потенціалу та визначає перспективи

його практичного використання. Саме поєднання природних, соціальних, економічних та культурних параметрів дозволяє сформувати туристичний продукт, здатний задовольняти різноманітні потреби відвідувачів та забезпечувати стійкий розвиток території.

Узагальнення теоретичних підходів та проведений аналіз складових туристично-рекреаційного потенціалу дають змогу визначити ключові напрями, за якими має здійснюватися його оцінювання. Враховуючи взаємодію структурних і функціональних ресурсів (рис. 1.1), процес оцінки передбачає встановлення цілей, завдань та індикаторів, що комплексно характеризують потенціал території. Саме це зумовлює потребу у формуванні системи критеріїв, які дозволять виміряти рівень використання наявних ресурсів та визначити можливості їх подальшого розвитку. Узагальнені завдання оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу відображено на рис. 1.2.

Для здійснення такої оцінки необхідно виокремити показники, що відображають різні групи складових потенціалу. Зокрема, до базових індикаторів ресурсної компоненти належать: потенціал природних ресурсів за окремими категоріями; ступінь освоєння природних туристичних об'єктів; рекреаційна місткість території. Сукупність цих показників дає змогу комплексно оцінити природну основу території та її спроможність забезпечувати туристично-рекреаційне навантаження.

Подальше оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу передбачає деталізацію показників, які дозволяють кількісно та якісно охарактеризувати складові структури потенціалу території. Зокрема, для ресурсної компоненти важливими залишаються індикатори, що відображають стан природних і культурних ресурсів. До них належать норми припустимого рекреаційного навантаження на територію, стійкість природних комплексів до антропогенного впливу, рівень насиченості території історико-культурними об'єктами, їх цінність, ступінь збереженості та можливість використання у туристичній діяльності. Особливе значення мають показники, що характеризують час,

необхідний для огляду туристичних цінностей, адже саме вони визначають потенціал формування різних категорій туристичних маршрутів та екскурсій.

Рис. 1.2. Основні завдання оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу

Джерело: узагальнено автором

Оцінювання економічної складової туристично-рекреаційного потенціалу включає аналіз матеріально-технічної бази та інфраструктурних можливостей регіону. До ключових показників належать: забезпеченість території засобами розміщення, їх місткість, завантаженість та економічна результативність; кадрові ресурси галузі; рівень розвитку підприємств ресторанного господарства та обсяги їх товарообігу. Важливу роль відіграють також інформаційні та технологічні чинники – кількість і якість засобів масової інформації,

доступність цифрових сервісів, рівень впровадження сучасних технологій у сферу туризму. Економічну спроможність території значною мірою визначають державні дотації, обсяги внутрішніх та зовнішніх інвестицій, спрямованих на модернізацію туристичної інфраструктури, створення нових об'єктів та підтримку підприємницької активності в секторі. У цьому контексті також оцінюється ефективність управлінських рішень, нормативно-правова база та кількість новостворених підприємств у результаті інвестиційних програм.

Соціальна компонента охоплює показники, що характеризують кадровий потенціал рекреаційно-туристичної сфери: чисельність працівників галузі, кількість та типи навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців туристичного профілю, а також їхній ліцензійний обсяг. Ці дані дають змогу оцінити можливості регіону щодо забезпечення якісного персоналу для туристичної індустрії та формування стратегії розвитку людського капіталу.

Методи оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу визначаються як специфікою ресурсу, так і етапом дослідження. За підходом А.А. Терехова, спочатку здійснюється попереднє оцінювання придатності ресурсів для туристичного використання, а вже після цього – підсумкове оцінювання можливості їх інтеграції у конкретний туристичний продукт. На практиці об'єктами оцінки можуть виступати як діючі туристичні підприємства та культурні пам'ятки, так і території, що мають потенціал для перепрофілювання під туристичні потреби [40].

Відповідно до методики Н.В. Корж і Д.І. Басюка, оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу доцільно здійснювати у три послідовні етапи: попередній аналіз, упорядкування даних та формування висновків. На першому етапі проводиться інвентаризація природних та антропогенних ресурсів, вивчається стан туристичної інфраструктури, визначається потенціал подієвих та культурних заходів. Другий етап передбачає систематизацію показників, визначення їх значущості та застосування відповідних методів дослідження. Завершальний етап включає виділення найбільш перспективних зон розвитку туризму, аналіз можливих туристичних та фінансових потоків і формування

прогнозів щодо створення нових або удосконалення наявних туристичних продуктів [18].

Комплексність такого підходу забезпечує можливість формування обґрунтованої стратегії розвитку туристично-рекреаційної діяльності, адаптованої до специфіки регіону та здатної ефективно реагувати на сучасні виклики туристичного ринку.

1.3. Інфраструктурна складова туристично-рекреаційного потенціалу

Аналіз наукових публікацій українських та зарубіжних дослідників свідчить, що туристичні ресурси становлять базову основу рекреаційно-туристичного потенціалу території. Вони визначають природні та культурні передумови для формування туристичної привабливості. Однак для того, щоб потенціал міг бути реалізований повною мірою та трансформований у стійкий туристичний продукт, лише ресурсно орієнтованого підходу недостатньо. Туристичний потенціал як комплексна система потребує доповнення інфраструктурними складовими – підприємствами, установами та об'єктами, розміщеними у туристично привабливих локаціях і здатними забезпечити виробництво та надання різноманітних послуг, включно з рекреаційно-туристичними.

У сучасній науковій літературі сформувалися три домінуючі підходи до трактування сутності інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери (РТС):

1. Теоретико-економічний підхід – визначає інфраструктуру як особливу сферу прикладання праці, орієнтовану на створення умов для відпочинку та подорожей.

2. Структурний підхід – розглядає інфраструктуру як сукупність матеріально-технічних об'єктів, які забезпечують функціонування туристичної діяльності.
3. Функціональний підхід – інтерпретує інфраструктуру як комплекс галузей господарювання і видів економічної активності, що забезпечують виробництво та реалізацію рекреаційно-туристичних послуг.

Враховуючи наведені погляди, рекреаційно-туристична інфраструктура може бути визначена як упорядкована взаємодія економічних суб'єктів, матеріальних об'єктів та організаційно-управлінських елементів, що забезпечують умови для створення, просування та споживання туристичних і рекреаційних товарів і послуг. Іншими словами, інфраструктура є тим середовищем, яке дозволяє перетворювати потенційні можливості території на реальний туристичний продукт.

Під інфраструктурою рекреаційно-туристичної сфери (РТС) розуміють упорядковану систему організаційних структур, інституцій та нормативних механізмів, які забезпечують функціонування туристичної діяльності, а також регулюють рух матеріальних, фінансових та інформаційних потоків між суб'єктами ринку і зовнішнім середовищем. У загальному вигляді інфраструктура охоплює три основні складові: інституційну, інформаційну та регламентуючу [44].

Інституційна складова охоплює як загальні інституції (транспортні підприємства, готельні мережі, банківські установи, страхові компанії, інвестиційні фонди, митні служби), так і спеціалізовані структури – туристичні агентства та оператори, маркетингові та рекламні організації, професійні страхові компанії, що забезпечують функціонування туристичних процесів на різних рівнях.

Таблиця 1.2

Класифікація інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери

№ п/п	Класифікаційна ознака	Зміст ознаки
1	За функціональним призначенням	- Основна (створює туристичний продукт: засоби розміщення, харчування, транспорт, атракції); - Допоміжна (забезпечувальні служби: медична, безпекова, екологічна); - Координаційна (органи управління, туристичні організації, інформаційні центри).
2	За територіальним рівнем	- Міжнародний; - Національний; - Регіональний; - Локальний (місцевий).
3	За середовищами простору	- Наземна (сухопутна); - Водна; - Повітряна; - Змішана; - Віртуальна (цифрова туристична інфраструктура).
4	За інвестиційною привабливістю	- Високоприваблива (потужні туристичні центри); - Середньоприваблива (потенційні зони розвитку); - Низькоприваблива (слабо освоєні території, що потребують комплексних інвестицій).
5	За етапом функціонування	- Проектована; - Та, що будується; - Чинна (експлуатована); - Реконструйована або модернізована.
6	За поліфункціональністю	- Явна інфраструктура (готелі, ресторани, транспорт, туроператори); - Неявна інфраструктура (театри, музеї, парки, культурні події, стадіони, інші поліфункціональні об'єкти).

Інформаційна складова включає канали поширення інформації (Інтернет-ресурси, засоби масової інформації), рекламу та інформаційно-туристичні продукти, які формують імідж території та стимулюють туристичну активність.

Важливим її елементом є створення позитивного туристичного образу регіону, здатного посилювати інтерес до подорожей та сприяти ефективному використанню туристичного потенціалу.

Регламентуюча складова представлена нормативно-правовою базою, що визначає правила функціонування туристичного сектору. На державному рівні регулювання здійснюють Верховна Рада, Кабінет Міністрів, профільні міністерства; на регіональному – органи місцевого самоврядування. Ця складова забезпечує правові умови для формування та розвитку туристичної інфраструктури.

Інфраструктура РТС формується відповідно до структури туристського споживання, яке у вартісному вимірі охоплює комплексні тури, послуги розміщення, харчування, транспортне обслуговування, екскурсійні та культурні заходи, страхування, послуги перекладачів, придбання сувенірної продукції та інші супутні витрати. Саме спектр цих послуг визначає потребу в інфраструктурних елементах та масштаби їх розвитку [44].

Функції туристичної інфраструктури полягають у забезпеченні взаємодії між суб'єктами туристичної діяльності, підтриманні стійкості матеріальних, фінансових та інформаційних потоків, а також у створенні умов для задоволення рекреаційних, культурних, емоційних, пізнавальних і комунікаційних потреб туристів. Туристична діяльність сприяє не лише задоволенню індивідуальних потреб мандрівників, а й стимулює соціальний розвиток, оскільки туристи часто є найбільш активною та вимогливою частиною суспільства, що формує прогресивний запит на інновації та якісні послуги.

Особливістю рекреаційно-туристичної інфраструктури є її подвійна функція: вона задовольняє потреби не лише туристів, а й місцевих мешканців. Значна частина об'єктів інфраструктури – культурні установи, парки, спортивні споруди, санаторно-курортні заклади – виконує поліфункціональну роль, одночасно обслуговуючи місцеве населення. Тому в економічній літературі

виділяють загальну інфраструктуру, що функціонує незалежно від туристичних потоків, та туристичну інфраструктуру, яка орієнтована виключно на обслуговування туристичного руху. Інший підхід передбачає розмежування інфраструктури на явну та неявну, залежно від ступеня її спеціалізації у сфері туризму.

До неявної інфраструктури, наприклад, належать музеї, театри, цирки, спортивні споруди, ботанічні сади та інші поліфункціональні об'єкти, що не спеціалізуються виключно на туристах, але формують значну частину туристичної атрактивності регіону. На відміну від них, явна інфраструктура піддається прямому державному регулюванню, тоді як неявна взаємодіє з туризмом опосередковано, що ускладнює її управління та потребує особливих підходів до розвитку.

В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України формування повної та достовірної статистики щодо стану неявної рекреаційно-туристичної інфраструктури є надзвичайно ускладненим. З 2022 року значна частина культурних, рекреаційних і туристичних об'єктів зазнала руйнувань, перебуває у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, що робить неможливим проведення їх фактичної інвентаризації. Окрім того, відсутність стабільної роботи державних статистичних систем та нерегулярність оновлення офіційних реєстрів призвели до фрагментарності та неповноти наявних даних.

У 2024–2025 роках офіційні відомства публікують лише часткові показники [11, 13, 28], що стосуються кількості пошкоджених об'єктів культурної спадщини, музейних установ або загального стану культурної інфраструктури. Проте такі дані не містять деталізації за видами інфраструктурних об'єктів (театри, концертні організації, зоопарки тощо), а також не включають інформації про їх фактичне функціонування, рівень доступності чи відвідуваність. Статистичні показники щодо діяльності об'єктів культури – зокрема відвідуваності, фінансових надходжень чи кількості подій – у 2023–2025 роках не збираються або не оприлюднюються з міркувань безпеки.

Вказані фактори роблять неможливим формування повної та достовірної оцінки стану неявної рекреаційно-туристичної інфраструктури на сучасному етапі. Наявні дані за 2024–2025 роки відображають лише окремі аспекти її функціонування й зазвичай мають фрагментарний характер, що дозволяє окреслити загальні тенденції розвитку та масштаби втрат, але не забезпечує вичерпної статистичної точності. У процесі подальшого аналізу важливо враховувати обмеженість інформаційної бази та необхідність її доповнення після стабілізації ситуації в країні.

Рис. 1.3. Сегменти інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери

Джерело: [36]

Водночас саме ці виклики підсилюють актуальність дослідження туристичного потенціалу окремих регіонів України, зокрема Волинської області. Розвиток туристично-рекреаційної сфери в регіоні здатний не лише компенсувати втрати інфраструктури, а й стати важливим інструментом

соціально-економічного відновлення, стимулювання місцевої економіки та формування позитивного іміджу території на національному й міжнародному рівнях. Саме тому оцінювання та стратегічне планування розвитку туристичного потенціалу Волині набуває особливої значущості в сучасних умовах.

Висновки до 1 розділу

У результаті проведеного теоретичного аналізу сутності туристично-рекреаційного потенціалу було з'ясовано, що цей термін є багатокomпонентним і охоплює взаємопов'язані природні, соціальні, економічні, культурні та інституційні елементи, які разом формують можливості регіону для розвитку туризму та рекреації. Встановлено доцільність чіткого розмежування понять «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал», оскільки ресурси є лише передумовою, тоді як потенціал відображає реальну здатність території забезпечувати туристичну діяльність за рахунок рівня освоєння, інфраструктурного забезпечення та суспільно-економічних умов.

Уточнено трактування поняття «туристично-рекреаційний потенціал», яке, на відміну від вузького підходу, що зосереджується лише на природних чи культурних ресурсах, охоплює весь комплекс можливостей території – від природних ландшафтів до кадрового, інформаційного та технологічного забезпечення. Такий підхід дозволяє розглядати туристично-рекреаційну сферу як складну систему, у якій ресурсна, економічна та соціальна складові є відносно автономними, але функціонують у тісній взаємодії, визначаючи загальну конкурентоспроможність регіону.

Особливу увагу приділено інфраструктурному забезпеченню туристично-рекреаційної сфери, яке виступає ключовим елементом перетворення ресурсів у реальний потенціал. Інфраструктура охоплює інституційну, інформаційну та регламентуючі складові, що забезпечують функціонування галузі, рух

матеріальних, фінансових та інформаційних потоків і формують умови для безпечної діяльності туристичних суб'єктів.

Проаналізовано обмеження сучасної інформаційної бази щодо оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу України. Через воєнні дії, руйнування значної кількості об'єктів інфраструктури та відсутність централізованого збору статистики у 2023–2025 роках неможливо сформувати повну та точну картину стану туристичної сфери. Наявні дані мають фрагментарний характер і можуть бути використані лише для окреслення загальних тенденцій і масштабів змін, що вимагає обережності при їх інтерпретації та потребує подальшого уточнення після стабілізації ситуації.

Узагальнення теоретичних підходів до оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу дає змогу стверджувати, що визначення системи показників, методів оцінювання та цілей аналізу є необхідною передумовою ефективного управління розвитком туризму на регіональному рівні. Без належної системи оцінювання ускладнюється планування стратегічних програм, залучення інвестицій, охорона та раціональне використання наявних ресурсів.

Особливої ваги набуває дослідження туристично-рекреаційного потенціалу окремих регіонів, зокрема Волинської області, яка володіє унікальним природним, історико-культурним та ландшафтним різноманіттям. В умовах сучасних викликів розвиток туризму у Волинському регіоні здатний стати одним із дієвих чинників соціально-економічного відновлення, посилення регіональної ідентичності та формування позитивного туристичного іміджу. Тому подальше дослідження особливостей та можливостей використання туристичного потенціалу Волині є вкрай важливим та актуальним.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу туристично-рекреаційного комплексу Волинської області

Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області визначається поєднанням низки ключових чинників, серед яких провідними є природно-географічні, культурно-історичні та соціально-економічні характеристики території. Волинь розташована на північному заході України і охоплює простори Поліської низовини (понад три чверті загальної площі) та Волинської височини, що зумовлює її різноманітність природних ландшафтів та високу придатність для рекреації.

Область має вигідне транскордонне положення: на заході межує з Люблінським воєводством Республіки Польща, на півночі – з Брестською областю республіки білорусь, на сході – з Рівненською, а на півдні – з Львівською областями України. Загальна площа території становить 20,2 тис. км², що становить 3,34% від площі держави. У межах Східноєвропейської рівнини Волинська область поєднує риси двох природно-географічних зон – Полісся та Лісостепу, що визначає переважно рівнинний рельєф із середньою висотою близько 195 м над рівнем моря.

Клімат регіону належить до помірно-континентального типу: з м'якою зимою та нестійкими морозами, теплим, але не спекотним літом, тривалими міжсезонням та середньорічною кількістю опадів у межах 550–650 мм. Такі кліматичні умови є сприятливими для розвитку різних форм рекреації – від оздоровчого та сільського зеленого туризму до активних видів відпочинку [11].

Земельний фонд Волинської області становить 2 млн 14,4 тис. га, частина якого має значний потенціал для рекреаційного та туристичного використання. Під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурними та оздоровчо-рекреаційними територіями розміщено 8,98% площі області. У

регіоні нараховується 209 природно-заповідних територій і об'єктів, серед яких особливо привабливими є південно-західні райони, що вирізняються унікальними ландшафтами, високою біорізноманітністю та збереженим природним середовищем.

Волинь має значні бальнеологічні ресурси. На території області розвідано 71,8 млн тонн сапропелю, частина якого придатна для використання в лікувальних та оздоровчих процедурах. Крім того, регіон забезпечений родовищами мінеральних вод чотирьох типів: хлоридно-натрієвими, сульфатно-натрієвими, гідрокарбонатно-хлоридно-кальцієвими та унікальними хлоридно-натрієво-кальцієво-йодо-бромними водами, які не мають аналогів в Україні та створюють особливо сприятливі умови для розвитку санаторно-курортної сфери (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Мінеральні води Волинської області

Джерела мінеральних вод	Тип і якісна характеристика мінеральних вод	Запаси, тис. м ³	Дебіт, м ³ /доб у
Горохівське	йодо-бромні	80,0	-
Локачинське	гідрокарбонатно-кальцієві, магнієво-кальцієві	240,0	-
Ковельське	хлоридно-натрієво-кальцієво-йодо-бромні	-	90,0
Маневицьке	гідрокарбонатно-кальцієві, магнієво-кальцієві	120,0	-
Луцьке	йодо-бромні, хлоридно-натрієві	150,0	-
Журавичівське	гідрокарбонатно-кальцієві родонові	-	240,0

Джерело: [34]

У Волинській області проведено дослідження 33 родовищ лікувальних торфових грязей, що мають значний бальнеологічний потенціал. Найвищі показники придатності для лікувальних та оздоровчих процедур виявлено у родовищах, розташованих у Любомльському, Горохівському, Ківерцівському та Маневицькому районах. Характеристики природно-ресурсного потенціалу цих родовищ лікувальних грязей подано в таблиці 2.2.

Лікувальні грязі Волинської області

Родовища лікувальних грязей	Тип родовища	Запаси, тис.м3
Шацьке	Торфове	4768
Журавичівське	Торфове	217
Тетеринське	Торфове	198
Лішнівське	Торфове	165
Головнянське	Торфове, низинне	60
Берестечківське	Торфове, низинне	41,2
Троянівське	Торфове	40
Стаївське	Торфове	39
Гайківське	Торфове	36
Маціївське	Торфове	28

Джерело: [34]

Для санаторно-курортного лікування на території Волинської області нині використовуються переважно лікувальні грязі Журавичівського родовища, ступінь залучення потенціалу якого становить лише 9,7 %, що свідчить про значний резерв для подальшого розвитку бальнеологічної сфери. Природно-рекреаційний потенціал кліматолікувальних територій визначається передусім площею курортних лісів, які характеризуються високими фітонцидними властивостями та сприятливими умовами для оздоровлення. Лісистість області становить 34 % (696,5 тис. га), проте розподілена нерівномірно: найбільшу частку лісів мають поліські райони (40,9–55,2 %), тоді як у лісостепових частка лісів не перевищує 10 %.

Сприятливі природні умови Волині формують високий потенціал для розвитку таких видів рекреаційної діяльності, як мисливство, рибальство, збирання ягід та грибів, що підсилює туристичну привабливість регіону. Тривалість теплої періоду року, придатного для кліматолікування, дозволяє формувати повноцінні оздоровчі курси тривалістю 48 днів. Норма екологічно допустимого навантаження на курортні ліси становить 50 осіб на 1 га, а результати розрахунків потенційної місткості відображено в таблиці 2.3.

Загальний природно-рекреаційний потенціал кліматолікувальних місцевостей оцінюється на рівні 16,15 тис. осіб на рік. При виконанні оцінювання враховувались площі лісових масивів, що належать санаторіям і профілакторіям, де здійснюється або може здійснюватися кліматолікування. Поточний рівень використання цих територій становить близько 60 % від планової місткості закладів санаторно-курортного профілю, розташованих у відповідних рекреаційних зонах.

Таблиця 2.3

Природно-рекреаційний потенціал кліматолікувальних місцевостей
Волинської області

Назва району	Площа курортних лісів, га	Природний потенціал, тис. осіб/рік
Ківерцівський	55,1	8,87
Ковельський	19,1	3,07
Шацький	17,4	2,80
Іваничівський	8,8	1,41
Всього	100,4	16,15

Джерело: [34]

Воєнні події 2022–2024 років істотно змінили умови функціонування туристично-рекреаційної сфери України, зокрема Волинської області. Попри загальне скорочення туристичних потоків у державі, Волинь виявила відносну стійкість завдяки вигідному географічному розташуванню, низькому рівню безпекових загроз та збереженню основних природно-рекреаційних ресурсів. Саме тому в області зафіксовано зростання внутрішнього туризму: громадяни частіше обирали природні та екологічні локації, зокрема Шацькі озера, національні парки, маршрути активного відпочинку та об'єкти зеленого туризму, кількість яких збільшилась орієнтовно на 12–15 % порівняно з довоєнним періодом.

Санаторно-курортні заклади регіону зазнали низки трансформацій, пов'язаних із необхідністю розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення реабілітаційних послуг. Хоча частина їх ресурсів тимчасово була

переорієнтована, попит на оздоровлення в межах країни зріс, що підсилило значення Волині як бальнеологічного центру. Природно-заповідний фонд області зберіг свою функціональність: усі 209 об'єктів ПЗФ залишаються відкритими для відвідування, що підкреслює важливу роль регіону у підтриманні рекреаційної доступності для населення.

Економічні показники також підтверджують позитивну динаміку: у 2023 році туристичний збір на Волині зріс на 20–25 % порівняно з 2022 роком, а у 2024 році продовжив підвищуватись. Це свідчить про стабілізацію та адаптацію сфери туризму до умов воєнного часу і формує передумови для її активного розвитку після завершення бойових дій. Таким чином, Волинська область має значний резерв для нарощування туристично-рекреаційного потенціалу, а також усі передумови для того, щоб стати одним із центрів соціально-економічного відновлення регіонів України.

Таблиця 2.4

Природно-рекреаційний потенціал організованого короткочасного відпочинку Волинської області

Назва району	Площа міських насаджень, га	Норма навантаження, осіб/га	Площа рекреаційних зон, га	Норма навантажень, осіб/га	Площа рекреаційних куточків, га	Норма навантажень, осіб/га
Володимир-Волинський	-	-	9,8	8	-	-
Камінь-Каширський	-	-	11,3	8	7,4	20
Ківерцевський	4,4	50	48,2	8	9,2	20
Ковельський	-	-	13,5	8	30	20
Луцький	-	-	33,5	8	1	20
Любомльський	-	-	9,6	8	2	20
Шацький	-	-	118,4	8	8,4	20
м. Луцьк	21	100	-	-	-	-
м. Ковель	21,7	100	-	-	-	-
м. Нововолинськ	12	80	-	-	-	-

Джерело: [29]

Волинська область характеризується значним водним потенціалом, що формує важливу складову її туристично-рекреаційних ресурсів. На території регіону протікає 132 річки загальною довжиною 3414 км. У північній та західній частинах області проходить Головний Європейський вододіл, який розмежовує басейни Чорного та Балтійського морів, зокрема річкові системи Дніпра та Західного Бугу. Завдяки такому гідрографічному положенню Волинь має високий потенціал для розвитку водного туризму, рибальства та відпочинку біля води.

Серед західних регіонів України Волинська область вирізняється найбільшою кількістю озер – тут налічується 220 водойм загальною площею 14 398 га. Провідне місце належить озеру Світязь, площа дзеркала якого становить 25,2 км², що робить його найбільшим і найглибшим природним озером країни. Рекреаційні можливості річкових і озерних пляжів оцінюються на основі нормативного навантаження на прибережні смуги (50 осіб на 1 км) та тривалості сприятливого періоду для купання, яка в середньому становить близько 80 днів на рік. Такі параметри створюють сприятливі умови для розвитку сезонного водного відпочинку та формують значний природно-рекреаційний потенціал регіону. Результати досліджень відображено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Природний потенціал річкових та озерних пляжів Волинської області

Назва району	Довжина пляжної лінії, км	Нормативне навантаження, осіб/км	Природний потенціал, тис. осіб/рік
Шацький	68,9	50	34,4
Старовижівський	42,4	50	11,2
Ратнівський	32,1	50	16,05
Турійський	28,1	50	14,05
Ковельський	24,2	50	12,1
Любомльський	21,2	50	10,6
Ківерцівський	1,8	50	0,9

Джерело: [29]

Природний потенціал річкових та озерних пляжів Волинської області становить 127,35 тис. осіб на рік. У розрахунках враховано лише ті прибережні зони, які фактично функціонують і використовуються для організованого водного відпочинку. Найбільша частка рекреаційної місткості припадає на Шацький район, що пояснюється значною довжиною берегових ліній та високою концентрацією озерних пляжів. Загалом річкові та озерні пляжі області експлуатуються досить інтенсивно, особливо в межах Ківерцівського, Любомльського, Ковельського, Ратнівського, Турійського, Старовижівського та Шацького районів, де зосереджені основні водні туристичні ресурси.

Окремим видом рекреаційної активності, що користується стійкою популярністю серед мешканців та гостей регіону, є мисливсько-рибальський відпочинок. Мисливські угіддя – це ділянки суші та акваторії, на яких мешкають або можуть перебувати мисливські види тварин і які передані в користування для ведення мисливського господарства. Волинь має давні та сталі традиції мисливства: сприятливі природно-кліматичні умови забезпечували велику кількість дичини в лісах і водних тварин у річках. Станом на 1 січня 2018 року організацією мисливського процесу в області опікується обласна рада Українського товариства мисливців та рибалок, яке налічує 6 014 членів.

Важливу роль у формуванні екологічного та природоохоронного туризму відіграють національні природні парки області. Аналіз умов для розвитку екотуризму показує, що серед трьох НПП функціональне зонування повністю здійснене лише в Шацькому національному природному парку, що забезпечує раціональне та збалансоване використання природних ландшафтів, а також дає можливість визначати рекреаційну місткість його територій та порівнювати її з можливостями закладів розміщення.

Територіальна структура природно-рекреаційних ресурсів свідчить про те, що найбільший потенціал для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності мають Горохівський, Ківерцівський, Ковельський, Луцький, Локачинський та Шацький райони. Особливо вирізняється Шацький район, на території якого зосереджено близько третини природноресурсного потенціалу рекреаційного

призначення, що пояснює його провідне місце у структурі туристичної привабливості Волині.

Розглянемо функціональну структуру природно-рекреаційного потенціалу Волинської області (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Функціональна структура природно-рекреаційного потенціалу
Волинської області

Назва району	Природно-рекреаційний потенціал, тис. осіб/рік				Всього	
	ліку- вально- оздо- ровчий	організован ого коротко- часного відпочинку	літнього пляжного відпочин ку	утилітарно го відпочинк у (мислив- ство)	тис. осіб/ рік	%
Володимир- Волинський	0,92	44,61	0,6	1	47,1	3,5
Горохівський	130,18	0,46	-	0,922	131,56	9,8
Іваничівський	2,55	-	0,15	0,387	3,087	0,2
Камінь- Каширський	1,78	4,3	13,1	1,392	20,572	1,5
Ківерцевський	87,48	13,77	0,9	1,201	103,35	7,7
Ковельський	18,34	110,3	12,1	1,141	141,88	10,6
Локачинський	102,0	-	0,2	0,343	102,54	7,6
Луцький	166,72	99,81	0,1	0,874	267,50	19,9
Любомльський	19,94	2,1	10,6	1,133	33,773	2,5
Маневицький	9,5	1,83	9,05	1,822	22,202	1,7
Ратнівський	58,68	0,61	16,05	1,076	76,416	5,7
Рожищенський	0,85	-	1,7	0,739	3,289	0,2
Старовижнецький	6,57	1,91	11,2	0,872	20,552	1,5
Турійський	11,55	0,82	14,05	0,988	27,408	2,0
Шацький	274,6	20,0	34,45	0,65	329,7	24,6
Всього	898,16	300,95	127,35	15,834	1342,2 9	100, 0

Джерело: [29]

Сумарний природно-рекреаційний потенціал Волинської області, визначений в натуральних показниках, становить 1342,294 тис. осіб/рік.

Аналіз сучасного природно-рекреаційного потенціалу Волинської області свідчить про суттєву територіальну диференціацію можливостей для розвитку

окремих видів туризму та оздоровлення. Найвищий потенціал для санаторно-курортного лікування зберігають Ківерцівський, Ковельський та Шацький райони, де поєднуються розвинена мережа оздоровчих закладів, наявність мінеральних вод, лікувальних грязей і лісових масивів, придатних для кліматотерапії. В умовах війни попит на внутрішнє лікування та реабілітацію зріс, що робить ці території особливо перспективними для подальшого розвитку санаторно-курортної інфраструктури, включно з програмами відновлення для військових та осіб, що потребують медичної реабілітації.

У сегменті туристично-екскурсійної діяльності ключовими центрами залишаються Володимир-Волинський, Горохівський, Луцький та Шацький райони. Вони характеризуються високою концентрацією історико-культурних об'єктів, пам'яток архітектури, сакральної спадщини, а також розвиненими туристичними маршрутами. Луцький район, зокрема, зберігає статус провідного екскурсійного центру завдяки Луцькому замку, музеям та активному розвитку культурних подій, а Шацький – завдяки поєднанню культурних, природних і рекреаційних ресурсів міжнародного значення.

Щодо оздоровчого та відпочинкового туризму, то найсприятливіші умови формуються в поліській частині області, де наявні значні лісові масиви, водні ресурси, чисте повітря та розгалужена мережа садиб зеленого туризму. Проте окремі території, зокрема Камінь-Каширський, Любешівський та Маневицький райони, досі відчують екологічне навантаження внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, що обмежує можливості їх використання для повномасштабного рекреаційного розвитку. У сучасних умовах ці райони переважно орієнтовані на місцевий відпочинок, екологічну реабілітацію природних ландшафтів та розвиток природоохоронних форм туризму.

Незважаючи на воєнні виклики, Волинська область загалом демонструє стійкий рекреаційний потенціал і здатність адаптувати свою туристичну інфраструктуру до потреб внутрішнього ринку. Це створює передумови для подальшого розширення різних форм туризму – від санаторно-курортного до

екотуризму та активного відпочинку – після завершення бойових дій та стабілізації соціально-економічної ситуації.

2.2. Діагностика стану розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури Волинської області

При оцінюванні чинників, що визначають розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області у сучасних умовах, ключове значення мають туристично-рекреаційна інфраструктура, культурно-історичний ресурс та соціально-економічні передумови, які формують загальний рівень туристичної привабливості території.

Волинь зберігає вагомий історико-культурний потенціал: на території області налічується понад 2,6 тис. об'єктів культурної спадщини різних категорій охорони. Землі історико-культурного призначення охоплюють близько 300,6 га, що становить 0,11 % території регіону. У їх складі зосереджено 495 пам'яток архітектури та містобудування (у тому числі понад 200 об'єктів національного значення), 149 пам'яток археології, 1282 пам'ятки історії та 35 пам'яток монументального мистецтва. Цей комплекс становить основу для розвитку культурно-пізнавального та екскурсійного туризму, який навіть у період воєнного стану демонструє відносну стабільність попиту.

В області також зберігається 11 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальною площею 95,53 га, з яких три мають статус загальнодержавного значення. Найбільша концентрація культурно-історичних об'єктів спостерігається у Луцьку. Найвідоміші серед них: Замок Любарта, костел бернардинів, монастир єзуїтів, Покровська церква XIII–XVII ст., Лютеранська кірха, Воздвиженська церква та інші пам'ятки, що формують туристичне ядро міста. Високою популярністю серед відвідувачів також користуються Зимненський монастир, літературно-меморіальний музей-садиба

Лесі Українки у Колодяжному, музей «Стара Миза» в Устилузі, історико-меморіальний комплекс «Козацькі могили» у Берестечку.

До переліку історико-культурних населених місць включено 19 поселень, серед яких Луцьк, Володимир, Любомль, Олика, Турійськ, Ратне, Шацьк тощо. У регіоні функціонує шість державних музеїв і заповідників, що забезпечують організаційне підґрунтя для розширення екскурсійної та пізнавальної діяльності.

Фестивальний рух Волині в умовах воєнного стану зазнав суттєвих трансформацій, проте не припинив свого існування. Найбільші події регіону – «Бандерштат», «Jazz Bez», окремі регіональні ярмарки та культурні акції – проводяться у адаптованих форматах, з дотриманням вимог безпеки та переорієнтацією на благодійну та волонтерську діяльність. Натомість такі масові заходи, як фестиваль «На хвилях Світязя», тимчасово не організовуються через наближеність до кордону та ризику, пов'язані з воєнними діями. Незважаючи на це, подієвий туризм області зберігає важливе значення для культурного життя регіону і продовжує виконувати соціально-іміджеві функції.

Демографічна ситуація області у 2024–2025 рр. характеризується зниженням чисельності населення, міграцією частини населення внаслідок воєнних дій та переміщенням внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Станом на 2023 рік населення області становило близько 1,01 млн осіб, з яких 55 % – міські жителі. Попри демографічні виклики, зайнятість у сфері послуг, зокрема у туристично-рекреаційному секторі, має тенденцію до зростання завдяки підвищеному попиту на внутрішній туризм.

В економічній структурі Волині зберігається традиційне домінування сільського господарства, яке формує понад третину валової доданої вартості області. Динамічно розвивається сфера послуг, що пов'язано із збільшенням кількості малих підприємств та ФОП. У 2024 році в області функціонує понад 4 тис. малих підприємств і близько 30 тис. фізичних осіб-підприємців.

Промисловість представлена понад 160 підприємствами, серед яких вагому частку становлять харчова, деревообробна та машинобудівна галузі.

Волинь зберігає активні міжнародні економічні зв'язки. Попри воєнні умови, у 2022–2024 рр. область підтримувала зовнішньоторговельні операції більш ніж із 60 країнами світу. Особливо важливими є програми транскордонного співробітництва з Польщею, які були посилені в рамках євроінтеграційних процесів та міжнародної допомоги Україні. Інвестиційна діяльність уповільнилася, однак зберігає потенціал завдяки проектам відновлення інфраструктури та зеленого туризму.

Туристична інфраструктура області продовжує формуватися динамічно. Кількість туристичних підприємств зростає, особливо в сегменті внутрішнього туризму та екскурсійної діяльності. Воєнні події зменшили кількість виїзних туристів, проте значно підвищили попит на мандрівки всередині країни. У 2023–2024 рр. внутрішній туризм став основним видом туристичної активності в області, тоді як іноземний туризм спостерігає помірне відновлення.

У сукупності культурно-історичні ресурси, природно-рекреаційний потенціал та адаптована до воєнних реалій соціально-економічна інфраструктура створюють сприятливі умови для подальшого розвитку туристичної галузі Волині й посилюють її роль у післявоєнному відновленні регіону.

Оскільки після 2019 року Державна служба статистики України припинила публікувати дані щодо кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами на рівні регіонів, у роботі використано альтернативний офіційний індикатор – туристичний збір. Туристичний збір є найбільш репрезентативним і достовірним показником реальної туристичної активності у регіоні в умовах пандемії та воєнного стану. Динаміка збору у 2020–2024 рр. демонструє стійке зростання внутрішнього туризму та адаптацію туристичного бізнесу Волині до сучасних умов.

Після 2019 року структура туристичних потоків у Волинській області зазнала суттєвих трансформацій, насамперед через пандемію COVID-19, а з

2022 року – внаслідок повномасштабної війни. У зв'язку з цим офіційні дані щодо чисельності іноземних, внутрішніх та виїзних туристів, які обслуговуються туроператорами й турагентами, більше не публікуються Державною службою статистики у попередньому форматі. Однак аналіз наявних інформаційних джерел дає змогу окреслити ключові тенденції туристичного розвитку регіону.

Таблиця 2.7

Обсяг туристичного збору, сплаченого у Волинській області у 2020-2025 рр.

Рік	Туристичний збір, млн грн	Темп зміни, % до попереднього року	Основні чинники змін
2020	3,8	-	COVID-19, локдауни, падіння виїзного та в'їзного туризму
2021	6,2	+63 %	Активне відновлення внутрішнього туризму після карантинних обмежень
2022	7,4	+19 %	Переорієнтація на внутрішній туризм через війну; приплив ВПО; зростання відвідуваності природних територій
2023	9,1	+23 %	Стабільне зростання внутрішнього туризму; збільшення кількості туристів у Шацькому районі й Луцьку
2024	10,0	+10 %	Збільшення кількості садіб зеленого туризму, адаптація бізнесу до умов війни

Джерело: [11; 12; 28; 31]

Починаючи з 2020 року в'їзний туризм фактично згорнувся: пандемічні обмеження, а згодом і воєнні дії призвели до мінімального потоку іноземців, які відвідують Волинь. За оцінками місцевих туристичних операторів, кількість іноземних туристів після 2022 року становить менш ніж 5 % довоєнного рівня, а в окремі періоди майже дорівнює нулю. Основний потік відвідувачів з-за

кордону зберігається лише у сегменті гуманітарних, волонтерських і транскордонних поїздок, зокрема з Польщі та Литви.

Натомість внутрішній туризм демонструє відчутне зростання. Після різкого падіння у 2020 році внутрішні подорожі почали відновлюватися і з 2022 року стали домінувати у структурі туристичних переміщень. Це пояснюється обмеженнями на виїзд за кордон для більшості чоловіків, зміною споживчих пріоритетів громадян, а також зростанням попиту на природні та екологічно безпечні форми відпочинку. Волинь, з її розвиненою мережею озер, національних парків, рекреаційних зон та культурних локацій, стала одним із центрів внутрішнього туризму у західній Україні. Особливо зросла відвідуваність Шацького району та Луцька.

Виїзний туризм після 2022 року практично зупинився. Якщо у 2010-х роках частка волинян, що подорожували за кордон, стабільно зростала, то у 2022–2024 рр. цей сегмент становить лише незначний відсоток і представлений переважно поїздками жінок, дітей та громадян, які мають дозвіл на перетин кордону. Традиційно популярні напрямки – Польща, Туреччина, Єгипет – значно втратили свої позиції у загальній структурі туристичних поїздок.

Упродовж воєнного часу на Волині зросла популярність короткотривалих подорожей, відпочинку на природі, культурних екскурсій та оздоровчого туризму. Зросла кількість поїздок із метою реабілітації та лікування, зокрема серед військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб. Попит на оздоровчі послуги стимулює розвиток санаторно-курортних установ, особливо в Ківерцівському, Ковельському та Шацькому районах.

У той же час у регіоні спостерігається зменшення організованих екскурсійних груп. Цей сегмент скоротився через безпекові обмеження, скасування масових шкільних та корпоративних подорожей. Проте індивідуальні та сімейні екскурсії до Луцька, Володимира, Колодяжного та інших культурних об'єктів зберігають популярність.

Загальний обсяг туристичних послуг, які надавали підприємства Волині, у 2022–2024 рр. визначається не стільки кількістю туристів, скільки сумами

туристичного збору, що стабільно зростає. Це свідчить про адаптацію туристичного бізнесу до нових умов, розвиток внутрішнього туризму та зростання ролі рекреаційних ресурсів області в умовах тривалого воєнного стану.

Таблиця 2.8

Стан і динаміка функціонування колективних засобів розміщення Волинської області у 2024–2025 рр.

Тип закладу	Статус функціонування у 2024–2025 рр.	Причини змін
Готелі та аналогічні засоби розміщення	Працюють частково	Частина закладів припинила роботу через пандемію та зниження попиту, частина – працює як пункти розміщення ВПО; сезонність попиту зросла
Хостели	Значне розширення мережі	Попит з боку ВПО, волонтерів, молодіжних груп; доступність та низька вартість
Кемпінги	Працюють у сезонному форматі	Підвищений попит на природні локації; переважно Шацький район
Туристичні бази, студентські табори, місця тимчасового розміщення	Частково працюють, багато – закриті	Закриття через безпекові вимоги, відсутність організованих дитячих груп, зниження комерційної окупності
Санаторії	Працюють стабільно	Наявний підвищений попит на медичну, післяопераційну та психологічну реабілітацію, особливо серед військових
Дитячі санаторії	Обмежена діяльність	Безпекові вимоги, зниження організованих дитячих заїздів
Санаторії-профілакторії	Працюють частково	Приймають переважно внутрішніх туристів і групи реабілітації
Пансіонати відпочинку	Працюють сезонно	Орієнтація на внутрішніх відпочивальників; попит нерівномірний
Бази відпочинку	Працюють активно у літній сезон	Шацькі озера забезпечують стабільний сезонний потік; зростає кількість приватних садиб як альтернативи базам
Приватні садиби та	Активне	Низькі стартові витрати, попит на

об'єкти сільського зеленого туризму	зростання	екотуризм, внутрішній туризм, сімейний відпочинок; популярність у Шацькому, Ківерцівському та Луцькому районах
-------------------------------------	-----------	--

Джерело: [4; 5]

Аналіз сучасного стану колективних засобів розміщення Волинської області свідчить про істотні структурні зміни, що відбулися у туристично-рекреаційній сфері під впливом пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення РФ. У період 2020–2025 рр. зберігається тенденція до зменшення кількості традиційних готельних об'єктів та часткового згортання діяльності туристичних баз і студентських таборів. Це обумовлено як економічними труднощами, так і значними обмеженнями у сфері безпеки, що знизили попит на організовані форми відпочинку та змусили операторів переорієнтовуватися на інші сегменти ринку.

Натомість стрімко зростає кількість хостелів, апартаментів та приватних садиб, що є реакцією на попит внутрішніх туристів, внутрішньо переміщених осіб та волонтерських організацій. Такий формат розміщення характеризується гнучкістю, нижчою ціною та можливістю швидкої адаптації до мінливих умов господарювання, що робить його одним із найбільш конкурентоздатних на сьогодні.

Санаторно-курортні заклади демонструють відносну стабільність і навіть певне зростання. З огляду на підвищений попит на медичні, реабілітаційні та психологічні послуги, санаторії Волині зберегли свою функціональність і відіграють важливу роль у забезпеченні лікувально-оздоровчих потреб населення, зокрема військовослужбовців та ВПО.

Дитячі санаторії та оздоровчі табори, навпаки, суттєво скоротили діяльність через безпекові вимоги та зменшення кількості організованих дитячих груп. Аналогічно, сезонні туристичні бази функціонують з перервами, здебільшого в літній період, орієнтуючись на внутрішніх відпочивальників.

Загалом у структурі засобів розміщення Волині домінувати починає приватний сектор і малий бізнес, тоді як традиційні колективні засоби розміщення втрачають частку через економічні й безпекові виклики. Така тенденція відображає глобальні зміни на туристичному ринку України в умовах війни та свідчить про формування більш гнучкої, децентралізованої моделі інфраструктури гостинності.

Таблиця 2.9

Основні заклади культури та мистецтва у Волинській області

Заклади культури/роки	2025
Театри	2
Філармонії	1
Музеї	13
Бібліотеки	502
Клубні заклади	656
Концертні організації	1

Джерело: [4; 5]

Найбільша концентрація закладів культури та мистецтва у Волинській області характерна для найбільших міських центрів регіону, зокрема міст Луцьк, Ковель, Нововолинськ та Володимир. Саме ці міста виконують функції основних культурно-дозвіллевих осередків області, формуючи ядро культурного життя та туристичної активності регіону [4; 5].

Аналіз територіального розміщення окремих видів закладів культури свідчить про їх нерівномірний розподіл у межах області. Найбільша кількість бібліотек зосереджена у Ківерцівському, Камінь-Каширському та Горохівському районах, що зумовлено як чисельністю населення, так і особливостями адміністративно-територіального устрою. Клубні заклади найбільш представлені у Ковельському, Маневицькому та Камінь-Каширському районах, де вони відіграють важливу роль у забезпеченні культурного дозвілля населення, особливо в сільській місцевості.

Заклади культурно-дозвіллевої інфраструктури відіграють важливу роль у формуванні туристичної привабливості регіону, оскільки вони доповнюють

туристичний продукт області та сприяють збільшенню тривалості перебування туристів. Розвиток мережі таких закладів позитивно впливає на зростання споживчих витрат туристів, що, у свою чергу, сприяє збільшенню надходжень до місцевих бюджетів і активізації економічної діяльності в регіоні [33].

Важливою передумовою розвитку туристсько-спортивних форм туризму є наявність відповідної спортивної інфраструктури. У Волинській області спостерігається поступове зростання кількості спортивних споруд, що свідчить про позитивні тенденції у розвитку цієї складової туристично-рекреаційного потенціалу. Водночас кількість стадіонів із трибунами на 1500 місць і більше, а також плавальних басейнів залишається незмінною, тоді як чисельність інших спортивних об'єктів має тенденцію до повільного, але стабільного збільшення/

У Волинській області сформована достатньо розгалужена мережа спортивної інфраструктури, яка створює передумови для розвитку туристсько-спортивної діяльності та активних форм дозвілля. Упродовж досліджуваного періоду кількість спортивних споруд загалом зберігає відносну стабільність, водночас за окремими видами об'єктів простежуються поступові позитивні зміни.

До основних спортивних об'єктів області належать:

- стадіони з трибунами на 1500 місць і більше, кількість яких протягом кількох років залишається практично незмінною, що забезпечує можливість проведення масових спортивних заходів регіонального та міжрегіонального рівнів;
- спортивні майданчики, чисельність яких коливається незначно, але в цілому зберігає тенденцію до стабільності, забезпечуючи доступ населення до занять фізичною культурою;
- футбольні поля, кількість яких майже не змінюється, що дозволяє підтримувати розвиток аматорського та дитячо-юнацького футболу;
- криті та напівкриті стрілецькі тири, кількість яких упродовж періоду дещо скоротилася, що пов'язано з фізичним зносом об'єктів та потребою їх модернізації;

- плавальні басейни, кількість яких залишається стабільною, що свідчить про обмежені темпи розвитку цього виду спортивної інфраструктури;
- спортивні зали площею понад 162 м², кількість яких поступово зростає, що є позитивним чинником для розвитку масового спорту та оздоровчої діяльності;
- майданчики з тренажерним обладнанням, які демонструють незначні коливання чисельності, однак залишаються важливим елементом міського та сільського простору;
- приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, кількість яких має тенденцію до зростання, що свідчить про підвищення уваги до оздоровчої функції спорту.

Наявність зазначених об'єктів створює умови для проведення районних і обласних змагань, чемпіонатів з футболу, фестивалів фізичної культури та спорту, а також різноманітних масових спортивно-оздоровчих заходів. Показовим прикладом розвитку спортивної інфраструктури є реконструкція стадіону «Авангард» у місті Луцьку, в результаті якої було відновлено легкоатлетичний комплекс. Це дало змогу використовувати об'єкт не лише для проведення обласних і всеукраїнських змагань, а й для організації міжнародних спортивних заходів [33].

Водночас слід зазначити, що значна частина спортивних споруд області потребує оновлення матеріально-технічної бази та проведення реконструкцій. Попри це, наявні об'єкти активно використовуються як місцевими жителями, так і туристами, що свідчить про їх важливе значення у формуванні туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області.

Паралельно з розвитком спортивної інфраструктури в області спостерігається поступове зростання кількості закладів охорони здоров'я. Найбільша їх концентрація характерна для міст Луцьк, Ковель, Нововолинськ та Володимир, що обумовлено чисельністю населення та статусом цих міст як адміністративних і соціально-економічних центрів регіону. Разом з тим,

матеріально-технічне забезпечення закладів охорони здоров'я залишається проблемним і потребує значних інвестицій та модернізації [34].

Важливу роль у формуванні туристичного іміджу Волинської області відіграє транспортна інфраструктура, яка забезпечує доступність регіону для внутрішніх і міжнародних туристичних потоків. Станом на 2024–2025 роки транспортний комплекс області функціонує з урахуванням сучасних соціально-економічних та геополітичних умов і залишається одним із ключових чинників розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Волинська область має вигідне прикордонне розташування та безпосередньо межує з Республікою Польща, що зумовлює її роль як важливої транзитної та прикордонної території. На території області функціонують автомобільні та залізничні пункти пропуску через державний кордон, а також митні пости, які забезпечують міжнародне пасажирське та вантажне сполучення. Саме прикордонна інфраструктура формує основу для розвитку міжнародного туризму, зокрема короткострокових поїздок, транзитного та подієвого туризму.

Транспортний комплекс Волинської області включає такі основні складові:

- залізничний транспорт, представлений мережею станцій і вузлів, що забезпечують міжрегіональне та міжнародне сполучення;
- авіаційний транспорт, який зберігає потенціал для відновлення та розвитку регіональних і чартерних туристичних перевезень в мирний час;
- автомобільний транспорт, що є основним видом перевезень туристів і забезпечує сполучення між населеними пунктами області, туристичними локаціями та прикордонними переходами.

Автомобільно-дорожня мережа області характеризується значною протяжністю та включає дороги державного, місцевого та комунального значення. До складу шляхів державного значення входять міжнародні, національні, регіональні та територіальні дороги, які забезпечують зв'язок Волині з іншими регіонами України та країнами Європейського Союзу. Мережа

місцевих і комунальних доріг відіграє важливу роль у забезпеченні доступності туристичних об'єктів у сільській місцевості, природно-рекреаційних територій та культурно-історичних пам'яток.

Особливе значення для області мають міжнародні автомобільні напрями, зокрема Київ – Луцьк, який забезпечує сполучення з центральними регіонами України, а також маршрути Ковель – Хелм – Варшава і Володимир – Устилуг – Грубешів – Замость, що поєднують Волинську область із Республікою Польща та іншими країнами Європи. Ці транспортні коридори мають потенціал розвитку міжнародного, транзитного та прикордонного туризму [4].

Загалом сучасний стан транспортної інфраструктури Волинської області створює базові умови для розвитку туристичної діяльності. Водночас окремі елементи транспортної мережі потребують подальшої модернізації та оновлення, що є важливою передумовою підвищення конкурентоспроможності регіону на туристичному ринку та формування його позитивного туристичного іміджу.

2.3. Аналіз основних показників розвитку санаторно-курортної сфери Волинської області

Санаторно-курортна сфера Волинської області є ваговою складовою туристично-рекреаційного комплексу регіону, оскільки поєднує лікувально-оздоровчі послуги з використанням природних рекреаційних ресурсів (ліси, озера, мікроклімат). Її діяльність і надалі базується на вимогах профільного законодавства та нормативно-правової бази у сфері курортів і санаторного лікування, що визначає правила використання лікувальних ресурсів і загальні принципи доступності оздоровлення для населення.

1) Поточні умови функціонування та чинники впливу (2024–2025 рр.)

У 2024–2025 роках робота санаторно-курортних і оздоровчих закладів відбувається в умовах підвищеного попиту на реабілітаційні та відновлювальні програми (у т. ч. для окремих соціальних груп), а також під впливом фінансових і організаційних обмежень. Для закладів сфери типовими залишаються такі виклики:

- нерівномірне завантаження протягом року (виразна сезонність у рекреаційних локаціях);
- потреба в модернізації матеріально-технічної бази, енергоефективності та безбар'єрності;
- ціновий тиск (зростання вартості енергоносіїв, логістики, утримання персоналу), що прямо впливає на доступність путівок.

2) Структура санаторно-курортної пропозиції в області

До найбільш відомих і туристично значущих оздоровчих об'єктів, які фігурують у публічному просторі й продовжують формувати оздоровчий імідж Волині, належать:

- санаторій «Лісова пісня» (Шацька рекреаційна зона, озерно-лісові ландшафти) – як елемент оздоровчого продукту Шацького краю;
- санаторій матері і дитини «Пролісок» – працює як спеціалізований лікувально-оздоровчий комплекс із розвиненою інфраструктурою проживання/перебування, що підтверджується офіційними матеріалами закладу.

3) Дитяче оздоровлення як ключовий індикатор розвитку сфери (2024–2025 рр.)

Окремим блоком санаторно-курортної сфери області є оздоровлення та відпочинок дітей, яке у 2025 році реалізується через оновлені механізми фінансування та відбору закладів. Зокрема, у 2025 році на рівні області комунікується механізм оздоровлення дітей пільгових категорій за принципом «гроші ходять за дитиною», із визначенням тривалості зміни (21 день для оздоровлення та 14 днів для відпочинку)

Паралельно в інформаційному полі присутні орієнтири щодо планових обсягів оздоровлення дітей у Волинській області протягом 2025 року (майже 16 тис. школярів)

У контексті туристично-рекреаційного потенціалу це означає:

- підтримання (або перезапуск) попиту на послуги дитячого відпочинку в регіоні;
- посилення ролі сертифікації/критеріїв до закладів (вимоги до умов, безпеки, спроможності);
- переформатування ринку: частина закладів працює сезонно, частина – як багатофункціональні рекреаційні комплекси.

4) Просторова організація оздоровчих закладів і зв'язок із природною базою

Розміщення санаторно-курортних та відпочинкових об'єктів у Волинській області має виразну “природну прив'язку”: більшість установ тяжіє до водойм і лісових масивів, що формує конкурентну перевагу регіону для оздоровчого туризму. Особливо виразно це проявляється в озерно-лісових територіях Шацької рекреаційної зони, які одночасно є ядром літнього відпочинку та місцем локалізації оздоровчих послуг

5) Узагальнення тенденцій

У 2024–2025 роках санаторно-курортна сфера Волині зберігає потенціал розвитку, однак її динаміка дедалі більше визначається не стільки “кількістю закладів”, скільки:

- якістю інфраструктури та сервісу (оновлення номерного фонду, медичної бази, безпеки);
- інтеграцією у туристичні продукти області (оздоровлення + екскурсії + природний відпочинок);
- програмним фінансуванням оздоровлення дітей та соціальних груп, яке в 2025 році формалізується через нові механізми реалізації.

Щоб упорядкувати визначені проблеми, ризики та конкурентні переваги розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, доцільно

застосувати SWOT-аналіз, спираючись на узагальнення наявної фактичної інформації. Використання цього інструменту дає змогу комплексно оцінити поточний стан сфери, виокремити ключові пріоритети розвитку, сформувані обґрунтовані управлінські підходи й проєктні рішення, а також своєчасно ідентифікувати слабкі місця та чинники, що стримують зростання. На основі результатів SWOT-аналізу можна підготувати практичні рекомендації щодо посилення конкурентних позицій регіону, мінімізації загроз і підвищення ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

SWOT-аналіз розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Вигідне прикордонне розташування області на кордоні з Республікою Польща</p> <p>Значний природно-рекреаційний потенціал (озера, ліси, природно-заповідні території, зокрема Шацький НПП)</p> <p>Наявність відомих туристичних брендів («Шацькі озера», оз. Світязь, санаторій «Лісова пісня»)</p> <p>Відносно безпечне розташування області порівняно з прифронтовими регіонами України</p> <p>Достатньо розгалужена мережа закладів культури та історико-культурної спадщини</p> <p>Наявність трудових ресурсів та освітніх закладів туристичного профілю</p>	<p>Недостатній рівень розвитку туристичної та сервісної інфраструктури в сільських громадах</p> <p>Зношеність матеріально-технічної бази частини санаторно-курортних та відпочинкових закладів</p> <p>Сезонність туристичного попиту та нерівномірне завантаження закладів</p> <p>Обмежені фінансові ресурси органів місцевого самоврядування для розвитку туризму</p> <p>Недостатній рівень туристичного маркетингу та цифрової промоції регіону</p> <p>Низький рівень інвестиційної активності у туристичній сфері</p>
Можливості	Загрози
<p>Зростання внутрішнього туризму в Україні у зв'язку з обмеженнями виїзного туризму</p> <p>Розвиток прикордонного, екологічного, лікувально-оздоровчого та сільського зеленого туризму</p> <p>Залучення міжнародної технічної допомоги та грантових програм ЄС</p> <p>Інтеграція туризму з медичною реабілітацією та оздоровленням</p> <p>Розвиток цифрових сервісів, онлайн-маркетингу та туристичних платформ</p> <p>Використання культурної спадщини та подієвого туризму для розширення туристичного сезону</p>	<p>Тривала воєнна нестабільність та загальні безпекові ризики</p> <p>Погіршення екологічного стану природних територій через неконтрольоване туристичне навантаження</p> <p>Міграція населення та дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері туризму</p> <p>Зростання витрат на енергоресурси та утримання туристичних об'єктів</p> <p>Посилення конкуренції з боку інших регіонів України</p> <p>Зниження платоспроможного попиту населення</p>

Джерело: власні дослідження

Узагальнення результатів SWOT-аналізу дає змогу здійснити об'єктивну оцінку сучасного стану та перспектив розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, виокремивши ключові чинники впливу та їх ієрархію за значущістю. Застосування цього методу дозволило визначити як територіальні особливості розвитку туризму в області, так і найбільш актуальні напрями подальшого використання природно-рекреаційних, культурно-історичних та інфраструктурних ресурсів. Це створює підґрунтя для цілеспрямованої концентрації матеріально-технічних, інвестиційних, організаційно-економічних та інформаційних ресурсів з метою підвищення ефективності розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Проведений SWOT-аналіз дав можливість чітко ідентифікувати слабкі сторони та зовнішні загрози, що стримують повноцінну реалізацію туристично-рекреаційного потенціалу області. Водночас аналіз сильних сторін і можливостей засвідчує наявність у регіону достатніх передумов для формування конкурентоспроможного туристичного продукту та розроблення дієвої стратегії його подальшого розвитку. З урахуванням отриманих результатів доцільно запропонувати низку практичних заходів, спрямованих на активізацію туристично-рекреаційної діяльності в адміністративних районах Волинської області, зокрема:

- здійснення сертифікації та категоризації засобів розміщення туристів з метою підвищення якості послуг і захисту прав споживачів;
- розроблення та впровадження регіональних програм оптимізації транспортних потоків, що забезпечить кращу доступність віддалених туристичних територій;
- формування ефективного методичного, інформаційного та нормативно-правового забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу;
- організація навчальних тренінгів, семінарів і програм підвищення кваліфікації для суб'єктів туристичної діяльності;

- впровадження інноваційних цифрових рішень, зокрема створення єдиної інформаційної платформи та актуальної бази даних про туристично-рекреаційні об'єкти й послуги області.

Разом із тим, SWOT-аналіз засвідчив наявність низки системних проблем, що негативно впливають на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області. До них належать недостатній рівень туристичного маркетингу та реклами регіону, обмежене використання сучасних каналів промоції, а також фрагментарність інформаційної присутності туристичних продуктів області. Більшість суб'єктів малого туристичного бізнесу використовує переважно інтернет-простір для самостійного просування послуг, тоді як традиційні рекламні інструменти залишаються фінансово недоступними.

Суттєвою проблемою залишається недостатній рівень професійної підготовки кадрів у сфері туризму, оскільки чинне законодавство не зобов'язує власників туристичного бізнесу мати спеціалізовану освіту. Це зумовлює стихійний характер надання послуг, нерівномірну якість обслуговування та зниження загального рівня туристичного сервісу. Особливої уваги потребує питання захисту прав споживачів туристичних послуг, оскільки практику укладання письмових договорів застосовують не всі суб'єкти туристичної діяльності, що створює ризики для туристів і негативно впливає на репутацію регіону.

До загальних факторів, які стримують розвиток туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України, у тому числі Волинської області, належать:

- політико-економічна нестабільність;
- недосконалість та фрагментарність нормативно-правового регулювання;
- відсутність дієвих механізмів раціонального та екологічно збалансованого використання природних і культурно-історичних ресурсів;

- низький рівень розвитку інженерної, транспортної та туристичної інфраструктури;
- дефіцит інвестиційних ресурсів і доступних кредитних інструментів;
- недостатній рівень інформаційного та кадрового забезпечення сфери туризму.

Водночас розвиток туристично-рекреаційної діяльності має важливе соціально-економічне значення для регіону, оскільки сприяє розширенню можливостей реалізації туристичної продукції, стимулює покращення благоустрою територій, розвиток соціальної інфраструктури та підвищення культурно-освітнього рівня населення. Це підтверджує доцільність активізації зусиль органів влади, бізнесу та громад у напрямі комплексного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області.

Висновки до 2 розділу

У результаті проведеного аналізу встановлено, що розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області визначається комплексом природно-географічних, культурно-історичних та соціально-економічних чинників, які формують основу туристичної привабливості регіону. Волинська область характеризується помірно континентальним кліматом, значними лісовими масивами, розгалуженою мережею річок і озер, різноманіттям флори та фауни, що створює сприятливі умови для розвитку різних видів туризму.

Вагомою складовою туристично-рекреаційного потенціалу області є природно-заповідний фонд, значна частина території якого перебуває під державною охороною. Наявність об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких особливе місце займає Шацький національний природний парк, забезпечує можливості розвитку екологічного, оздоровчого, пізнавального, водного та етнічного туризму. Лісо-озерні ландшафти, лікувальні грязі та джерела мінеральних вод формують основу для функціонування санаторно-курортних і оздоровчих закладів.

Аналіз санаторно-курортної та відпочинкової інфраструктури засвідчив, що в області сформована мережа лікувально-оздоровчих і рекреаційних закладів, яка, попри наявні проблеми матеріально-технічного характеру, залишається важливою складовою туристичної сфери регіону. Функціонування санаторіїв, дитячих оздоровчих установ і закладів відпочинку сприяє розвитку оздоровчого туризму та підвищенню соціальної значущості туристично-рекреаційної діяльності.

Культурно-історичний потенціал Волинської області представлений значною кількістю пам'яток архітектури, археології та історії, що охоплюють різні історичні періоди. Найбільш привабливими для туристів є історико-культурні об'єкти міст Луцьк і Володимир, зокрема замкові комплекси, музеї та меморіальні місця, а також літературно-меморіальні об'єкти, пов'язані з постатями української культури. Сукупність цих ресурсів створює передумови для розвитку пізнавального та культурного туризму.

Використання методу SWOT-аналізу дозволило комплексно оцінити сучасний стан туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області, визначити його сильні та слабкі сторони, можливості й загрози. Отримані результати стали основою для формування пріоритетних напрямів розвитку туристично-рекреаційної сфери, що дає змогу розробляти нові концепції, програми та практичні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності регіону на туристичному ринку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Перспективи розвитку рекреаційно-туристичних маршрутів та екскурсій Волинської області

Результати проведених досліджень доводять, що Волинська область володіє сприятливими природно-кліматичними умовами та значним туристично-рекреаційним потенціалом, що створює широкі можливості для формування та розвитку різноманітних туристичних і екскурсійних маршрутів. Клімат регіону, достатній рівень атмосферних опадів та рівнинний рельєф сприяли формуванню густої річкової та озерної мережі, водно-болотних угідь, а також лісових екосистем, які виступають основою природно-заповідного фонду Волині та визначають її привабливість для туристів.

Значний вплив на розвиток рекреаційно-туристичної діяльності мають природні водойми. Саме навколо озерно-річкових систем сформовано більшість центрів відпочинку та рекреаційної інфраструктури області. Озера Волині характеризуються унікальним ландшафтним різноманіттям, високою естетичною цінністю, природоохоронною значимістю та лікувальними властивостями, що робить їх цінними об'єктами для розвитку різних видів туризму – пізнавального, оздоровчого, спортивного, екологічного.

Волинська область посідає перше місце в Україні за кількістю озер – 268 водойм, загальною площею близько 14,4 тис. га. Переважна частина озер має карстове походження (Шацькі, Згоранські, Кримнівські групи), тоді як частина водойм належить до заплачних (басейн річки Прип'ять). Гідрологічний режим озер тісно пов'язаний з річковими системами, зокрема під час весняних повеней заплавні озера тимчасово втрачають самостійність. Карстові водойми

зосереджені здебільшого у верхів'ях річок Турія, Цир, Стохід та міжріччі Західного Бугу й Прип'яті.

Одним із найпотужніших рекреаційно-туристичних центрів області є Шацький національний природний парк, який вирізняється мальовничими ландшафтами, сприятливим кліматом і значним рекреаційним потенціалом для організації оздоровчого, екологічного та активного туризму. Туристичний попит у межах парку зосереджений переважно на озерних комплексах, зокрема на озерах Світязь та Пісочне.

Шацькі озера формують одну з найунікальніших природних систем України. Озеро Світязь – найглибше в країні (до 80 м), а його площа становить 2621 га. Інші важливі водойми – Пулемецьке (1569 га, глибина 16 м) та Турське (1300 га, глибина приблизно 2 м). Територія ШНПП відзначається наявністю бальнеологічних ресурсів, зокрема лікувальних грязей та мінеральних вод озера Світязь. На узбережжях розташовано численні бази відпочинку, спортивно-оздоровчі комплекси, дитячі табори, що забезпечують інтенсивний туристичний потік.

Природно-рекреаційні комплекси озер Світязь, Пісочне, Пулемецьке, Люцимер, Кримно, Чорне та інших утворюють територію активного туристичного навантаження. Вони представлені типовими Поліськими ландшафтами з рівнинним рельєфом, відкритими просторами, заболоченими ділянками та лісовими масивами, що формують оригінальні умови для рекреації.

Туристично-рекреаційна діяльність у Шацькому НПП реалізується за різними напрямками:

1. Екологічні екскурсії маркованими стежками;
2. Науково-пізнавальний туризм;
3. Піший та велосипедний туризм;
4. Кінні прогулянки;
5. Водний туризм;
6. Любительське й спортивне рибальство;

7. Загальнооздоровчий та пляжний відпочинок;
8. Санаторно-курортне лікування.

Для розвитку водного туризму на території парку створено спеціально розроблені водні маршрути, що відрізняються змістом та тривалістю.

Маршрут №1 дає змогу ознайомитися з особливостями озерних екосистем, рідкісними видами флори та фауни, передбачає короткотривалі зупинки на узбережжі озер Світязь і Перемут.

Маршрут №2 орієнтований на групи з 15-20 осіб та включає відвідування околиць села Пулемець - одного з найбільш північних поселень регіону поблизу кордону Європейського Союзу. Туристи мають можливість ознайомитися з традиційними формами рибальства і сільського господарства.

Маршрут №3 - подорож водами найбільшого озера ШНПП - Світязя, з можливістю організувати відпочинок та приготування їжі на березі.

Маршрут №4 поєднує водну та пішохідну частини, охоплюючи три озера, і передбачає можливість рибальства та знайомства з природними комплексами, що не мають аналогів в Україні.

Унікальність природних ландшафтів, різноманіття рекреаційних можливостей та сформована інфраструктура створюють сприятливі передумови для подальшого розвитку мережі туристичних маршрутів, зокрема екологічних, пізнавальних та активних форм туризму.

У сучасних умовах найбільшого рекреаційного навантаження зазнають території, розташовані в безпосередній близькості до освоєних водних об'єктів Шацького національного природного парку, а також ділянки поблизу закладів відпочинку, кемпінгів та популярних туристичних маршрутів. Саме ці зони характеризуються найвищою концентрацією відвідувачів у літній період, що зумовлює підвищений антропогенний вплив на прибережні екосистеми та природні ландшафти.

Таблиця 3.1

Водні туристичні маршрути Шацького національного природного парку

Назва маршруту	Характеристика
Маршрут № 1 «Поліські Джунглі»	Довжина маршруту – 12 км. Проходить озером Світязь із короткочасною зупинкою на острові цього озера і подальшим проходженням ділянки з'єднувальним каналом до озера Луки. Надалі мандрівка продовжується вздовж берегів озера Луки в напрямку с. Затишся, а згодом протилежним берегом до перешийка озера Перемут. Тут човни залишаються на стоянці для човнів, а відпочивальники автотранспортом довозяться до пансіонату або санаторію. У сприятливу погоду, під час водного маршруту можуть бути заплановані короткотривалі зупинки біля пляжів озер Світязь та Перемут.
Маршрут № 2 «Поліська Амазонка»	Довжина екскурсії на байдарках – 11 км. Проходить від с. Пульмо до пологих берегів Пулемецького озера з подальшим проходженням до озера Острів'янське, що поруч с. Острів'я. Від с. Острів'я туристи добираються організованим автотранспортом до пансіонату чи санаторію.
Маршрут № 3 «Шляхи Робінзонів»	Маршрут екскурсії пролягає найглибшим озером України – Світязь. Довжина 12 км. Триває 3,5–4 години.
Маршрут № 4 «Озерний лабіринт»	Розпочинається маршрут протяжністю 12 км з озера Світязь (затока Лука). Проходить трьома озерами: Світязь, Чорне Велике та Люцимир. Триває 3–4 години.

Джерело: [5]

Аналіз туристичної активності у 2023–2025 роках свідчить про поступове відновлення внутрішнього туризму після спаду, спричиненого воєнними подіями та загальною економічною нестабільністю. У 2024–2025 роках спостерігається стабілізація туристичних потоків до Шацького НПП, зокрема у сегменті короткотривалого відпочинку та водного туризму. Найбільша інтенсивність відвідувань припадає на літній сезон, коли водні маршрути, купання та рекреація на озерах є основними мотивами поїздки.

Зростання популярності водних туристичних маршрутів у зазначений період значною мірою пояснюється орієнтацією населення на внутрішній туризм, обмеженими можливостями виїзду за кордон та прагненням до відносно безпечного, природно орієнтованого відпочинку. Водні маршрути Шацького національного природного парку користуються попитом завдяки поєднанню рекреаційної привабливості, доступності та можливості поєднання активного відпочинку з оздоровленням.

Структура відвідувачів у 2025 році залишається подібною до попередніх років: у водних туристичних маршрутах переважають молодь, сімейні пари та організовані малі групи. Географія туристів охоплює переважно центральні та західні регіони України, зокрема великі міські агломерації, а також мешканців Волинської області. Частка іноземних туристів залишається незначною, що зумовлено загальною безпековою ситуацією.

Просторове розміщення туристичних маршрутів у межах Шацького національного природного парку (рис. 3.1) підтверджує концентрацію рекреаційної діяльності навколо найбільш привабливих озерних систем. У зв'язку з цим актуальним завданням на сучасному етапі є регулювання рекреаційного навантаження, удосконалення системи моніторингу відвідувачів та впровадження заходів зі збереження природних комплексів парку.

Отже, значний природно-рекреаційний і туристичний потенціал Шацького національного природного парку зумовлює його високу перспективність для розвитку різних форм туризму та рекреаційної діяльності. Провідну роль у формуванні рекреаційної спеціалізації території відіграють озерні комплекси, які створюють сприятливі умови для організації водного, оздоровчого та екологічного туризму.

Найбільш привабливими для туристично-рекреаційного природокористування залишаються озера Пулемецьке, Острів'янське, Велике Чорне та Люцимер, що вирізняються сприятливими природними умовами, зручним просторовим розташуванням і відносно високим рівнем освоєності.

Саме ці водойми формують ядро рекреаційної активності в межах парку та користуються стабільним попитом серед відвідувачів у літній період.

Рис. 3.1. Карта туристичних маршрутів Шацького національного природного парку

Джерело: [5]

Водночас сучасний стан мережі водних туристичних маршрутів потребує подальшого вдосконалення, зокрема шляхом раціонального залучення нових рекреаційних територій, оптимізації маршрутів і впровадження заходів з регулювання рекреаційного навантаження. Це дозволить зменшити антропогенний тиск на найбільш популярні ділянки та забезпечити збалансоване використання природних ресурсів парку.

Перспективним напрямком подальших наукових досліджень у 2025 році та в наступні роки доцільно вважати комплексне оцінювання бальнеологічного потенціалу озерних екосистем, зокрема можливостей використання природних водних ресурсів у лікувально-оздоровчих і реабілітаційних цілях. Реалізація цього напрямку сприятиме розширенню туристично-рекреаційної спеціалізації Шацького національного природного парку та підвищенню його ролі в структурі внутрішнього туризму України.

3.2. Оцінка ефективності туристично-рекреаційних маршрутів та екскурсій Волинської області

Були проаналізовані та згруповані в таблицю 3.2 екологічні озерні екскурсії, що проводяться або можуть в майбутньому бути розроблені.

Таблиця 3.2

Екологічні озерні екскурсії Шацького НПП

Назва екскурсії	Характеристика
«Шацькі озера – перлини Волині»	Класичний оглядовий екологічно-пізнавальний маршрут, що охоплює озеро Світязь та низку інших озер Шацького поозер'я (Чорне, Люцимер, Пісочне тощо), а також окремі культурно-історичні об'єкти. Сприяє формуванню уявлення про природні ландшафти, біорізноманіття та історико-культурну спадщину регіону. Тривалість – до 4 годин.
«Країна озер» (екскурсія позашляховиком)	Активна екологічна екскурсія лісовими та ґрунтовими дорогами з відвідуванням малодоступних ділянок Шацького НПП. Поєднує природні об'єкти з елементами військово-історичної спадщини та геоморфологічних пам'яток (льодовикові валуни). Сезонна, з обмеженням навантаження.
«Поліська Амазонка»	Водний маршрут між озерами Пулемецьке та Острів'янське, що проходить через природні канали. Має

(байдарковий маршрут)	високу естетичну та екологічну цінність, дозволяє спостерігати лісо-озерні екосистеми в умовах мінімального антропогенного впливу.
«Поліські джунглі» (байдарки)	Маршрут через озера Перемут, Луки та Світязь. Орієнтований на екологічний туризм і спостереження за орнітофауною, зокрема мігруючими водоплавними птахами. Має потенціал для розвитку орнітологічного туризму.
«Озерний лабіринт» (човново-пішохідна екскурсія)	Комбінований маршрут через озера Світязь, Чорне Велике та Люцимер. Поєднує активний відпочинок із елементами рекреаційного дозвілля (рибальство, квестові елементи). Потребує чіткого регламентування рекреаційного навантаження.
Сафарі-маршрут (перспективний)	Потенційний маршрут екстремального туризму лісово-болотними територіями з використанням спеціалізованого транспорту. Доцільний лише за умов екологічних обмежень та контролю з боку адміністрації парку.
Прогулянки на яхтах по озеру Світязь	Рекреаційно-пізнавальні прогулянки з екскурсійним супроводом. Орієнтовані на спокійний відпочинок і знайомство з легендами Шацьких озер.
Бальнеологічні ресурси (блакитна глина оз. Світязь)	Перспективний напрям рекреаційного використання природних ресурсів. Блакитна глина використовується в оздоровчих та косметологічних цілях, потребує наукового обґрунтування й регламентації використання.
Підводні екскурсії (фридайвінг)	Нішевий вид активного туризму з високими вимогами до безпеки та екологічних обмежень. Має потенціал розвитку за умови контролю та сертифікації послуг.
Подієвий туризм (весільні та символічні церемонії)	Новий напрям рекреаційного використання території, що поєднує природні ландшафти з культурно-емоційним туризмом. Має маркетинговий потенціал, але потребує чіткого регулювання.

Джерело: Власні дослідження

Представлені в таблиці 4.3 екологічні озерні екскурсії Шацького національного природного парку демонструють різноманіття форм туристично-рекреаційної діяльності, що базується на поєднанні природних, культурних та оздоровчих ресурсів регіону. Аналіз запропонованих маршрутів свідчить про їхню орієнтацію на різні цільові аудиторії – від прихильників активного та екстремального відпочинку до туристів, зацікавлених у спокійній рекреації, пізнавальних прогулянках і подієвому туризмі.

Особливістю більшості екскурсій є їхня екологічна спрямованість та мінімальний антропогенний вплив на природні комплекси, що відповідає принципам сталого розвитку туризму. Водні та байдаркові маршрути («Поліська Амазонка», «Поліські джунгли», «Озерний лабіринт») забезпечують безпосередній контакт туристів із природним середовищем і сприяють формуванню екологічної свідомості, тоді як комбіновані та тематичні екскурсії («Країна озер», подієвий туризм) розширюють спектр рекреаційних послуг та підвищують туристичну привабливість території.

Перспективні напрями, зокрема використання бальнеологічних ресурсів, розвиток фридайвінгу та сафарі-маршрутів, потребують наукового обґрунтування, екологічного моніторингу та чіткого регламентування рекреаційного навантаження. Водночас їх упровадження може сприяти диверсифікації туристичного продукту Волинської області, подовженню туристичного сезону та зростанню економічної ефективності туристично-рекреаційної діяльності в межах Шацького національного природного парку.

3.3. Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Волинській області

Комплексний аналіз рекреаційних ресурсів Волинської області дає змогу стверджувати, що регіон має виразно окреслений лікувально-оздоровчий та бальнеологічний потенціал. Він базується на поєднанні природних чинників: сприятливого мікроклімату, мальовничих ландшафтів, численних озерних комплексів із добре розвиненими прибережними зонами, значних площ лісів, джерел мінеральних вод та родовищ лікувальних грязей. Наявність санаторно-курортних закладів, баз відпочинку, SPA- та wellness-центрів створює основу

для розширення спектра послуг лікувально-оздоровчого й медичного туризму, здатного задовольнити профілактичні й реабілітаційні потреби населення.

Особливе значення серед природних лікувальних ресурсів регіону мають сапропелєві грязі Шацького поозер'я. Вони формуються на дні озерних улоговин і за фізико-хімічними характеристиками розглядаються як одна з найперспективніших видів сировини для грязелікування. Висока дисперсність, хороша пластичність і здатність до адгезії забезпечують щільний контакт сапропелю з шкірою, а теплофізичні, антисептичні та сорбційні властивості роблять його ефективним у медичній практиці. У складі цих відкладів містяться біологічно активні органічні речовини, комплекс макро- і мікроелементів, при цьому сапропель не є носієм патогенних мікроорганізмів.

Під терміном «сапропель» (від грец. *sapros* - гнилий, *pelos* - мул) розуміють органо-мінеральні колоїдні донні відклади озер з вмістом органічної речовини не менше 15 %. За своєю структурою це багатоконпонентна полідисперсна система, до складу якої входять: вода (у середньому 60-97 %), мінеральна складова (пісок, глинисті частинки, карбонати, фосфати, кремнезем, солі заліза тощо) та складний за будовою органічний компонент. Оскільки процеси осадонакопичення у більшості озер тривають і сьогодні, сапропель належить до поновлюваних природних ресурсів.

У природних умовах залягання сапропель має желеподібну консистенцію і різноманітне забарвлення - від чорного, коричневого та сірого до темно-маслинового, сіро-жовтого, блакитнувато-рожевого. Колір обумовлений переважанням тих чи інших компонентів: чорний вказує на високий вміст сполук заліза, сірий - глини та карбонатів, маслиновий - похідних хлорофілу, блакитний - вівіаніту, рожевий - каротиноїдів чи сполук марганцю. Здебільшого сапропелі не мають різкого запаху; лише окремі різновиди дають легкий сірководневий відтінок.

З огляду на діагностичні й типологічні ознаки органо-мінеральної маси, виділяють кілька основних напрямів її використання. Біогенні різновиди сапропелю застосовують як органічне добриво, кормову добавку (за винятком

торф'янистих типів), сировину для лікувальних грязей, компонент будівельних матеріалів і клеючих сумішей. Кластогенні (органно-силікатні) різновиди рекомендовано використовувати у виробництві добрив і пелоїдів; змішані типи - як кормові добавки та меліоранти для нейтралізації кислих ґрунтів. У курортній і рекреаційній практиці найбільш цінними є малозольні органічні сапропелі, збагачені амінокислотами, карбоновими кислотами, мінеральними елементами й гуміновими речовинами.

Грязелікування на основі сапропелю ефективно при широкому спектрі захворювань: хворобах опорно-рухового апарату, патологіях периферичної нервової системи, окремих формах серцево-судинних і шлунково-кишкових захворювань, ЛОР-патології, гінекологічних і андрологічних хворобах, дерматологічних проблемах. Водночас застосування пелоїдів супроводжується низкою викликів: поступовим зменшенням запасів, погіршенням властивостей окремих родовищ внаслідок забруднення довкілля, високою вартістю утримання спеціалізованих грязелікарень. Через це метод пелоїдотерапії у стаціонарній та амбулаторній медицині використовується обмежено, частіше - у санаторно-курортній сфері та SPA-комплексах.

Класичні форми застосування лікувальних грязей включають загальні та місцеві аплікації, грязьові ванни, тампони, а також методи електрогрязе- та гальваногрязелікування. Заклади, що спеціалізуються на таких процедурах, традиційно розташовують поблизу родовищ, що зменшує витрати на транспортування і дає змогу використовувати грязь у природному вигляді.

Сапропелі мають низький хімічний вплив на організм, а основний терапевтичний ефект визначається їх тепловими та біологічними властивостями. Найбільший інтерес для бальнеології становлять біологічні компоненти -вітамін, амінокислоти, мікроелементи, ферменти, гумусові речовини, які є продуктами життєдіяльності мікроорганізмів. Порівняно з іншими видами лікувальних грязей, сапропелі характеризуються вищою пластичністю, значною теплоємністю, повільною тепловіддачею та зручністю

зберігання й транспортування, що спрощує їх застосування, у тому числі у фасованому вигляді.

Клінічні спостереження засвідчують, що органічні водоростеві сапропелі доцільно застосовувати при захворюваннях шлунка, торф'янисті - при порушеннях функції периферичної нервової системи, карбонатні - при патології опорно-рухового апарату та нервових стражданнях. У низці досліджень виявлено високий відсоток позитивних результатів лікування: у більш ніж трьох чвертей пацієнтів спостерігається одужання, у значної частки - суттєве покращення стану, і лише у поодиноких випадках лікувальний ефект є недостатнім. Найкращі показники ефективності фіксуються при лікуванні гінекологічних захворювань.

Шацький район Волинської області вирізняється значними розвіданими запасами сапропелю. Геологічні дослідження державного підприємства «Північукргеологія» дали змогу оцінити запаси органо-мінеральної сировини в 18 озерах. За категоріями А+С₂ розвідано кілька мільйонів тонн сапропелю різних типів - органо-піщанистого, змішано-водоростевого, зоогенного, органо-вапнякового, торф'янистого, органо-глинистого, залізного. Паралельно гідрогеологічні дослідження показали, що фізико-хімічні властивості сапропелів частини озер відповідають вимогам до лікувальних грязей. Найбільші запаси зосереджено в озерах Пулемецьке, Луки, Світязь, а придатними для грязелікування визнано також сапропелі Пісочного, Мошна, Соминця, Карасинця, Острів'янського, Перемута, Озерця, Довгого, Круглого та інших водойм. Наразі промисловий видобуток здійснюється лише на озері Прибич, що явно не відповідає масштабів ресурсів.

Водночас сапропелеві поклади потребують особливого режиму охорони. Санітарний захист родовищ має охоплювати території їх формування, водозбірні площі, поверхневі водотоки та підземні горизонти, що беруть участь у водному балансі озер. Порушення гідрологічних і гідрохімічних умов веде до деградації пелоїдів та зниження їх лікувальної цінності.

Матеріальну базу для розвитку пелоїдотерапії у Волинській області становить курортна інфраструктура Шацького поозер'я: близько восьми десятків закладів розміщення, у тому числі туристичні бази, готелі, дитячі табори, санаторій «Лісова пісня» та пансіонати з лікуванням. У межах Шацького НПП виділено зони відпочинку «Гряди», «Гушове», «Пісочне», «Світязь», функціонують еколого-пізнавальні стежки «Лісова пісня» й «Світязьанка», облаштовано інформаційні пункти для туристів. Санаторій «Лісова пісня» оснащений камерами для зберігання та регенерації грязей, пристроями для їх підігріву й приготування до процедур. Там, де подібної інфраструктури немає, використовують фасовані форми сапропелевої грязі.

Останніми роками спостерігається трансформація профілю санаторно-курортних закладів: суто лікувальна функція поступово доповнюється оздоровчою, розважальною та культурно-пізнавальною, що відповідає сучасним підходам до розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Практично для кожного санаторію в межах 50-75 км існують потенційно придатні родовища сапропелевих грязей, які можуть стати основою для формування нових лікувальних програм.

Підсумовуючи, зазначимо, що на території Шацького району виявлено значні запаси сапропелю, частина яких за своїми властивостями відповідає критеріям лікувальної грязі. Висока пластичність, значна теплоємність, повільна тепловіддача, добрі санітарно-гігієнічні показники й бактерицидні властивості роблять ці пелоїди особливо цінним природним ресурсом. Їх активне, але науково обґрунтоване залучення до санаторно-курортної практики здатне розширити спектр послуг лікувально-оздоровчого туризму, підвищити конкурентоспроможність рекреаційної сфери Волині та сприяти залученню інвестицій у регіон.

Перспективи подальшого розвитку пов'язані з розробленням та реалізацією державних і регіональних програм модернізації санаторно-курортної інфраструктури, формуванням інтегрованої системи управління природними лікувальними ресурсами, впровадженню постійного моніторингу

стану озер і родовищ сапропелю. Збереження та раціональне використання цих ресурсів, а також освоєння нових об'єктів сприятимуть зміцненню позицій Волинської області як одного з провідних центрів лікувально-оздоровчого туризму України.

Висновки до 3 розділу

Проведений аналіз підтвердив, що Волинська область має високий туристично-рекреаційний потенціал, сформований поєднанням помірних природно-кліматичних умов, рівнинного рельєфу, значних лісових масивів, водно-болотних угідь та розгалуженої озерно-річкової мережі. Це створює передумови для розвитку пізнавального, екологічного, водного, активного й оздоровчого туризму та для формування конкурентоспроможних маршрутів і екскурсій.

Встановлено, що озерно-річкові системи є ключовим “ядром” рекреаційної інфраструктури області: більшість центрів відпочинку та туристичних сервісів тяжіє до водойм. З огляду на значну кількість озер області та їх різноманітне походження (карстові й заплавні), територія має потенціал для розширення спеціалізованих продуктів – від екотуризму до спортивно-оздоровчих програм.

На прикладі Шацького національного природного парку обґрунтовано, що провідну роль у рекреаційній спеціалізації території відіграють озерні комплекси (насамперед Світязь і Пісочне), а також низка інших привабливих водойм (Пулемецьке, Люцимер, Велике Чорне, Острів'янське). Саме вони формують основний попит на пляжний, водний та загальнооздоровчий відпочинок, тоді як лісові екосистеми переважно доповнюють рекреаційний продукт.

Систематизація водних маршрутів Шацького НПП (маршрути №1–№4) показала, що наявна мережа є функціонально різноманітною (екологічні

спостереження, знайомство з природними комплексами, комбіновані водно-пішохідні формати, елементи рекреаційного дозвілля). Водночас у 2025 році актуальним залишається вдосконалення маршрутної мережі через оптимізацію логістики, зниження тиску на найпопулярніші ділянки та залучення нових рекреаційних територій за принципами сталого природокористування.

Узагальнення тенденцій туристичної активності 2023–2025 рр. свідчить про стабілізацію та поступове відновлення внутрішнього туризму з вираженою сезонністю. У структурі відвідувачів переважають молодь, сімейні пари та малі організовані групи, а географія туристів зосереджується насамперед на центральних і західних регіонах України. Це підсилює потребу в управлінні рекреаційним навантаженням та впровадженні інструментів моніторингу відвідуваності.

У межах оцінки ефективності маршрутів та екскурсій (підрозділ 4.2) сформовано перелік актуальних і перспективних екологічних озерних екскурсій Шацького НПП. Показано, що найбільш перспективними для 2025 року є формати, які поєднують екологічну складову з безпечним активним відпочинком, а також ті, що можуть зменшувати сезонність (подієві продукти, тематичні програми).

У підрозділі 4.3 доведено, що Волинь має виразний лікувально-оздоровчий потенціал, зокрема завдяки сапропелевим грязям Шацького поозер'я та наявності базової санаторно-курортної інфраструктури. Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в 2025 році пов'язані з науково обґрунтованим використанням пелоїдів, модернізацією сервісів (wellness/реабілітаційні програми) та запровадженням системного екологічного контролю стану озер і водозбірних територій.

Загалом результати підтверджують доцільність переходу від переважно сезонної рекреації до комплексної моделі розвитку туризму, яка поєднує активні маршрути, екологічну освіту, оздоровчі практики та інструменти сталого управління природними ресурсами. Реалізація таких підходів здатна підвищити конкурентоспроможність Волинської області на внутрішньому

туристичному ринку та створити передумови для подальшого відновлення міжнародної привабливості після стабілізації безпекової ситуації.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами опрацювання теоретичних підходів і практичного аналізу туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області сформульовано такі узагальнення та рекомендації.

1. Уточнено зміст категорії «туристично-рекреаційний» як такої, що інтегрує відпочинково-оздоровчі та туристичні активності, а також враховує сучасні мотиви подорожей (зокрема ділові, професійні, освітні й подієві). Запропоновано авторське трактування туристично-рекреаційного потенціалу регіону як сукупності природних і набутих (соціальних, культурних, інтелектуальних, інфраструктурних) можливостей території, які за наявності відповідних умов можуть бути перетворені на конкурентоспроможний туристичний продукт і використані для вирішення поточних та стратегічних завдань регіонального розвитку.

2. Обґрунтовано, що оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу є важливим інструментом управління розвитком туризму та контролю його соціально-економічних і екологічних наслідків. Ресурсна, економічна та соціальна складові потенціалу розглядаються як відносно автономні, проте такі, що утворюють стійку систему взаємозв'язків (якість ресурсів → інфраструктура й сервіс → попит і доходи → інвестиції → збереження ресурсів).

3. Встановлено, що туристично-рекреаційні ресурси мають особливість багаторазового використання: за умови екологічно збалансованого управління їх корисні властивості не зникають після контакту з туристом, а навпаки – можуть бути капіталізовані через створення нових продуктів (маршрути, екскурсії, події, оздоровчі програми). Водночас перевищення допустимого рекреаційного навантаження призводить до деградації найбільш привабливих ділянок, що потребує регулярного моніторингу та регулювання потоків.

4. Доведено, що ключовими чинниками розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Волинської області є природно-географічні,

культурно-історичні та соціально-економічні передумови. Регіон вирізняється лісовими та водними ландшафтами, значною часткою територій із природоохоронним статусом, а також наявністю пам'яток історії та культури, що створює базу для пізнавального, екологічного, водного, активного й оздоровчого туризму.

5. Визначено, що туристична привабливість області значною мірою концентрується в осередках із поєднанням природних і культурних ресурсів. Зокрема, Шацька рекреаційна зона виступає ядром літнього відпочинку та водного туризму, а міські центри області – важливими пунктами культурно-пізнавальних маршрутів. Це підтверджує необхідність розвитку міжтериторіальних туристичних зв'язків «місто – природна територія – громада».

6. На основі SWOT-аналізу визначено, що сильними сторонами Волині є унікальні природні комплекси, прикордонне положення, потенціал оздоровчого та активного туризму; слабкими – сезонність, нерівномірність розвитку сервісу, обмежена маркетингова присутність і потреба модернізації частини інфраструктури. Зовнішні можливості пов'язані з ростом внутрішнього туризму, грантовими та партнерськими програмами, цифровізацією послуг; загрози – з безпековими ризиками, економічною нестабільністю та екологічним перевантаженням популярних локацій.

7. У практичній частині роботи систематизовано водні та екологічні маршрути Шацького НПП і показано їх значення для диверсифікації туристичного продукту. Доведено, що в умовах 2023–2025 рр. зростає роль короткотривалих поїздок, активних форматів відпочинку та природоорієнтованих маршрутів, що потребує посилення управління потоками й екологічного супроводу.

8. Обґрунтовано перспективність розвитку лікувально-оздоровчого туризму на основі природних лікувальних ресурсів (зокрема сапропелевих грязей і бальнеологічних чинників). Встановлено, що ефективне використання цих ресурсів можливе лише за умов наукового обґрунтування, дотримання

санітарно-екологічних вимог, модернізації сервісів та інтеграції оздоровчих програм із туристичними маршрутами.

9. Проведений аналіз підтвердив, що Волинська область має високий туристично-рекреаційний потенціал, сформований поєднанням помірних природно-кліматичних умов, рівнинного рельєфу, значних лісових масивів, водно-болотних угідь та розгалуженої озерно-річкової мережі. Це створює передумови для розвитку пізнавального, екологічного, водного, активного й оздоровчого туризму та для формування конкурентоспроможних маршрутів і екскурсій.

10. Встановлено, що озерно-річкові системи є ключовим “ядром” рекреаційної інфраструктури області: більшість центрів відпочинку та туристичних сервісів тяжіє до водойм. З огляду на значну кількість озер області та їх різноманітне походження (карстові й заплавні), територія має потенціал для розширення спеціалізованих продуктів – від екотуризму до спортивно-оздоровчих програм.

11. На прикладі Шацького національного природного парку обґрунтовано, що провідну роль у рекреаційній спеціалізації території відіграють озерні комплекси (насамперед Світязь і Пісочне), а також низка інших привабливих водойм (Пулемецьке, Люцимер, Велике Чорне, Острів’янське). Саме вони формують основний попит на пляжний, водний та загальнооздоровчий відпочинок, тоді як лісові екосистеми переважно доповнюють рекреаційний продукт.

12. Систематизація водних маршрутів Шацького НПП (маршрути №1–№4) показала, що наявна мережа є функціонально різноманітною (екологічні спостереження, знайомство з природними комплексами, комбіновані водно-пішохідні формати, елементи рекреаційного дозвілля). Водночас у 2025 році актуальним залишається вдосконалення маршрутної мережі через оптимізацію логістики, зниження тиску на найпопулярніші ділянки та залучення нових рекреаційних територій за принципами сталого природокористування.

13. Узагальнення тенденцій туристичної активності 2023–2025 рр. свідчить про стабілізацію та поступове відновлення внутрішнього туризму з вираженою сезонністю. У структурі відвідувачів переважають молодь, сімейні пари та малі організовані групи, а географія туристів зосереджується насамперед на центральних і західних регіонах України. Це підсилює потребу в управлінні рекреаційним навантаженням та впровадженні інструментів моніторингу відвідуваності.

14. У межах оцінки ефективності маршрутів та екскурсій (підрозділ 4.2) сформовано перелік актуальних і перспективних екологічних озерних екскурсій Шацького НПП. Показано, що найбільш перспективними для 2025 року є формати, які поєднують екологічну складову з безпечним активним відпочинком, а також ті, що можуть зменшувати сезонність (подієві продукти, тематичні програми).

15. У підрозділі 4.3 доведено, що Волинь має виразний лікувально-оздоровчий потенціал, зокрема завдяки сапропелевим грязям Шацького поозер'я та наявності базової санаторно-курортної інфраструктури. Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в 2025 році пов'язані з науково обґрунтованим використанням пелоїдів, модернізацією сервісів (wellness/реабілітаційні програми) та запровадженням системного екологічного контролю стану озер і водозбірних територій.

16. Загалом результати підтверджують доцільність переходу від переважно сезонної рекреації до комплексної моделі розвитку туризму, яка поєднує активні маршрути, екологічну освіту, оздоровчі практики та інструменти сталого управління природними ресурсами. Реалізація таких підходів здатна підвищити конкурентоспроможність Волинської області на внутрішньому туристичному ринку та створити передумови для подальшого відновлення міжнародної привабливості після стабілізації безпекової ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабікова К.О. Системний підхід до еколого-економічного забезпечення збалансованого розвитку рекреаційного туризму // Економіка та держава. 2021. № 5. С. 44–47. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.5.44>
2. Бейдик, О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. С. 45.
3. В'їзний туризм : навчальний посібник / П. Ф. Коваль та ін. – Ніжин : Лук'яненко В. В., 2010. – 304 с.
4. Волинська обласна рада. URL : <http://www.volynrada.gov.ua>
5. Волинь туристична. URL : www.vturyzn.com.ua
6. Горин Г. В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 2(106).
7. Гриб Й. В., Войтишина Д. Й. Хотиславський кар'єр крейди й Шацький природний національний парк екологічні й економічні проблеми та ризики // Наук. вісник Волин. ун-ту ім. Лесі Українки. Геогр. науки. 2010. № 17. С. 31–34.
8. Громик О. М. Рекреаційні ресурси Волині // Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк, 2016. С. 168–169.
9. Дащук Ю. Є. Рекреаційний потенціал регіону як об'єкт наукових досліджень // Вісник ХНТУСГ. Економічні науки. 2012. Вип. 126.
10. Державне агентство розвитку туризму України. Туристична статистика: податкові надходження від галузі по регіонах. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-podatkovi-nadhodzheniya-vid-turgaluzi-po-regionah>

11. Департамент туризму Волинської обласної державної адміністрації. Аналітичні звіти про стан туризму у Волинській області, 2020–2024. Режим доступу: <https://volyn.gov.ua>
12. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
Державна податкова служба України. Показники доходів місцевих бюджетів (туристичний збір), 2020–2024. Режим доступу: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/>
13. Єрко І. В., Мельник Н. В., Качаровський Р. Є. Сталий розвиток локального туризму Волині. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку : збірник матеріалів Всеукр. наук.-прак. інт.-конф., 30 жовтня 2025 р. Умань : ВПЦ «Візаві», 2025. С. 33-35.
14. Завербний А.С. Розвиток рекреаційного природокористування України за Євроінтеграційних умов: функціонально-управлінський аспект. Innovation and Sustainability. 2023. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innsus_2023_1_4
15. Зарічняк А.П. Відновлення туристично-рекреаційного потенціалу України в умовах кризових явищ. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.
16. Карпенко Н. М., Шуканов П. В., Логвин М. М., Єгорова О. В., Шуканова А. А. Реалізація туристичного потенціалу в умовах війни та повоєнного відновлення: регіональний аспект // Актуальні проблеми сталого розвитку. 2025. Т. 2(4). С. 80-87. DOI: [https://doi.org/10.60022/2\(4\)-9S](https://doi.org/10.60022/2(4)-9S)
17. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями : підручник. – Вінниця : Едельвейс і К, 2017. – 322 с.
18. Коркуна О. І. Методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2020. № 1(13). С. 153.

- 19.Лисюк, Т., Терещук, О., & Білецький, Ю. Туристичні подорожі у Волинській області: особливості організації в умовах сучасних викликів // Економіка та суспільство. 2023, (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-5>
- 20.Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. Київ : Альтерпрес, 2002. 436 с.
- 21.Матвійчук Л.Ю., Корсак В.І. Розвиток туристичних дестинацій Волині в умовах невизначеності: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика (23-24 листопада 2023 р.) / За ред. М. Барна, Й. Раковська. Львів: ЛТЕУ, 2023. С.39-42.
- 22.Машіка, Г., & Грабар, М. Туристично-рекреаційний потенціал регіонів як основа сталого соціально-економічного розвитку // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2025, (21). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-21-12-01>
- 23.Мельник А.В., Мельник Н.В., Качаровський Р.Є., Єрко І.В. Можливості використання туристично-рекреаційного потенціалу в умовах децентралізації (на прикладі ОТГ Волинської області) // Міжрегіональний науковий вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна «Часопис соціально-економічної географії». 2021. № 30. С.67-75. DOI: 10.26565/2076-1333-2021-30-07
- 24.Михайліченко Г. І. Туристичний потенціал: методи оцінювання та інноваційний розвиток // Проблеми економіки. 2013. № 1. С. 115–123.
- 25.Олійник Г.Б., Бабікова К.О., Дребот О.І. Основи розвитку туристично рекреаційного потенціалу регіонів // Збалансоване природокористування. 2022. Вип.1. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2022.255219>
- 26.Олійник Я. Б., Єрко І. В. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області : монографія. Луцьк, 2014. 164 с.
- 27.Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області URL : <http://lutsk.ukrstat.gov.ua>

28. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за ред. В. Г. Герасименка. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
29. Писаревський І.М., Мелешко К.К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій // Бізнес Інформ. 2019. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_12_21
30. Портал відкритих даних України. Звіти територіальних громад про виконання бюджетів (туристичний збір), 2020–2024. Режим доступу: <https://data.gov.ua>
31. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища за 2017 рік. Луцьк, 2017. 179 с.
32. Розвиток туристичного бізнесу регіону : навч. посібник / за ред. М. І. Школи. Чернівці : Книги–ХХІ, 2007. 292 с.
33. Семенов В. Ф. Державне регулювання та управління регіональним розвитком туризму // Економіка і управління. 2010. № 1. С. 40–45.
34. Слободенюк Е. В. Туризм як чинник гуманізації відносин між народами : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2013. 18 с.
35. Смалъ І. В. Туристичні ресурси світу. Ніжин, 2010. 336 с.
36. Смирнов І. Г. Логістичне оцінювання рекреаційно-туристичних об'єктів // Велика Волинь. 2009. Вип. 42. С. 239–246.
37. Смовженко, Т. С., Графська О. І. Оцінювання потенціалу розвитку туристично рекреаційної сфери в економіці регіонів України // Регіональна економіка. 2020. №2. С. 46.
38. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. <https://new.volynrada.gov.ua/volyn/strategiya-rozvitku/>
39. Терехух А. А., Мороз О. І. Оцінювання туристичного потенціалу дестинацій // Актуальні проблеми економіки. 2016. № 7(181). С. 335–343.
40. Ткаченко Т. І., Соколова К. О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств // Вісник МДУ. Серія «Економіка». 2011. Вип. 1. С. 107–112.

41. Філюк С.М. Поняття і структура туристично-рекреаційного потенціалу України: економічний аспект // Ефективна економіка. 2023. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_1_25
42. Черчик Л., Єрко І., Коленда Н., Міщенко О. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області : монографія. Луцьк, 2014. 152 с.
43. Шулла Р. С., Попик М. М., Пітюлич М. М. Туристично-рекреаційний потенціал регіону: сутність і фактори впливу // Бізнес Інформ. 2024. №3. С. 71–79. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-71-79>
44. Яковчук О. В. Оцінка туристичного потенціалу України // Географія та туризм. 2010. Вип. 10. С. 57–65.
45. Butler R. Tourism destination development: the tourism area life cycle model, *Tourism Geographies*. 2025. 27:3-4, 599-607, DOI: 10.1080/14616688.2024.2325932